

РУСИН

www.rusynacademy.sk

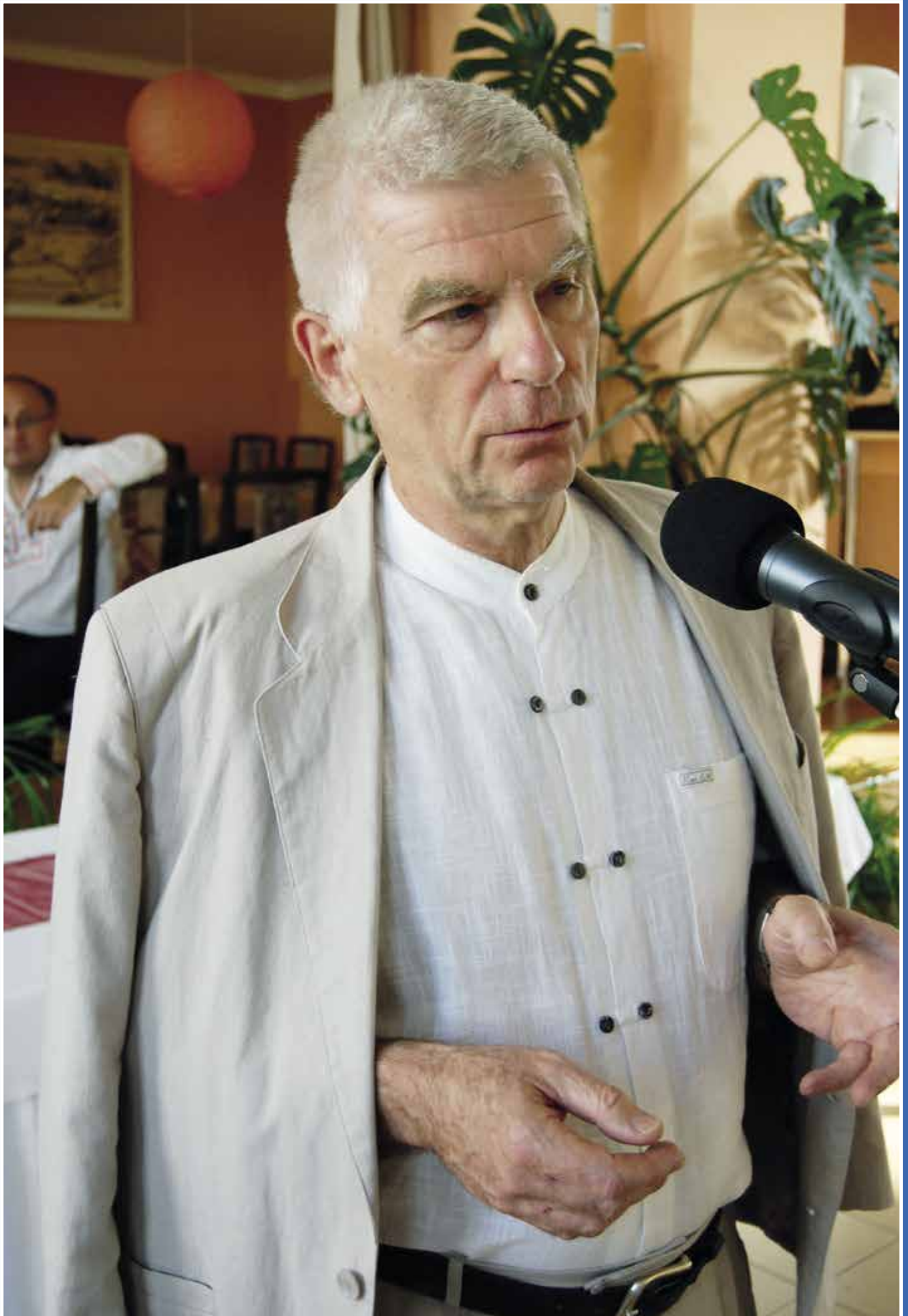
RUSÍN r. XXXIII, č. 6/2023

Нова успішна обгаёба дiзертацii
Мгр. Михалы Голубковой, ПгД.,
на Інштiтутi русинського язика i культури ПУ,
iз своёв школигельков доц. ПгДр. Аннов
Плiшковов, ПгД., унiверзитнов професорков.

Фото: Мгр. Зденка Цiтрякова, ПгД.

• *Новый член Польской академии наук и уменъ у Кракові – проф. Др. Павел Роберт Магочий. Гратулуеме!*

Мгр. Зденка ЦІТРЯКОВА, ПгД., Інштiтут русинського языка і культури Пряшiвської унiверзити у Пряшовi, Словакiя

Успiшна обгаёба дiзертачной работы Мгр. Михалы Голубковой, ПгД.

Дня 28. августa 2023 ся в просторах Бiблiотеки карпаторусинiстики на Інштiтутi русинського языка і культури одбыла успiшна обгаёба дiзертачной работы Мгр. Михалы Голубковой, ПгД., пiд назвов „Языкова культура і языкова норма в русинських електронiчных медiях в Словацкiй републицi“.

Иде о далшый визначный момент про русинiстику як научну дiсциплiну. Четверта абсолвентка докторського штудийного програму успiшно обгаiла свою дiзертачну работу і здобыла тiтул ПгД. (Фiлософii доктор). Мгр. Михала Голубкова, ПгД. є абсолвентков вшиткых трёх штудийных програмив замiряных на русинiстику на Інштiтутi русинського языка і культури а остатнiй рiк і членков робочого колективу.

Барз ся тому тiшиме а сердечно гратулуеме! Михалi жычiме много успiхив у далшiй работi.

Доц. ПгДр. Анна ПЛIШКОВА, ПгД., унiверзитна професорка, Інштiтут русинського языка і культури ПУ в Пряшовi, Словакiя

Цiнна дiзертацiя з русинської ортоепii (Выбране з посудку школителькы)

28. августa 2023 на Інштiтутi русинського языка і культури Пряшiвской унiверзити ся одбыла обгаёба дiзертачной работы, по першыраз в новодобiй iсторii русинського языка замiряной на ортоепию сучасного русинського языка. По 4-рочнiм интернiм докторандськiм штудiю штудийного програму Славiстика – русинський язык і лiтература свою дiзертацiю з назвов *Языкова культура і языкова норма в русинських електронiчных медiях в Словацкiй републицi* успiшно обгаiла Мгр. Михала Голубкова.

Михала Голубкова є абсолвентков Пряшiвской унiверзити в Пряшовi, бакаларьского і магiстерьского програму Учительство русинського языка і лiтературы (в комбинацii з програмом Учительство російского языка і лiтературы), а в сучасности уж і докторандьского програму Славiстика – русинський язык і лiтература в штудийнiм одборi Фiлологiя. Вдяка успiшному абсолвовану вшиткых трёх высокошкольских ступнiв навчания здобыла солiдны знання з русинського лiтературного языка і зручности і компетенцii про научно-педагогiчну работу у выштудованых апробацiях а таксамо про шыршы соцiологiвiстiчны баданя. Здобыты знання, зручности і компетенцii аплiковала наперед в бакаларьскiй, пiзнiше в дiпломовiй а актуално і в дiзертачной работi.

Як една з мала абсолвентiв програмив замiряных на русинський язык і лiтературу М. Голубкова вшиткы три свої заключны ро-

ОБСЯГ

Мгр. Зденка ЦІТРЯКОВА, ПгД.: Успiшна обгаёба дiзертачной работы Мгр. Михалы Голубковой, ПгД.	1
Доц. ПгДр. Анна ПЛIШКОВА, ПгД., унiв. проф.: Цiнна дiзертацiя з русинської ортоепii	1
Мгр. Михала ГОЛУБКОВА, ПгД., доц. ПгДр. Анна ПЛIШКОВА, ПгД., унiв. проф.: Проблематика хоснованя назв і їх аббревиатур на основi прикладiв iз медiальной практикы	4
Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧИЙ ся став членом Польской академii наук і умень у Краковi	10
Др. Ксенiя КЕБУЗIНСКИ: Найновша бiблiографiя проф. Др. Павла Роберта МАГОЧИЯ	10
Мгр. Михал ПАВЛIЧ, ПгД.: ПОЗДРАВЛIНЯ РУСИНIВ на рiк 2023 ч. 6	13
Миколай КОНЕВАЛ: <i>З русинського сердца: Мої стишки (2):</i> Рождественна вiнчовачка, Рождественне задуманя, Рождество, Рождественны свята, Наповняйте ся Духом	13
Людмила ШАНДАЛОВА: <i>Маме дома псики: Наш охрания</i>	14
Штефан СУХЫЙ: <i>Незабудка: Не бреш, псику! Дiти і сонце, Малярь мороз, Рiка, Шаркань, Дятель, Лiзе павук, Стара грушка, Воробель, Чом пискать машына?</i>	16
Анна ГАЛIАШОВА: <i>Струнiцькыма пiшниками: Чорнокняжник</i>	17
Петро МЕДВIДЬ: Ендi пришов до Пряшова як Андрий Вархола	21
Володимiр ФЕНIЧ, к. н.: Канонiчно-правный статус і церковно-iнштiтуцiйный розвиток грекокатоликiв Ужгородской унiйной традицii в США од року 1884 до року 1924 (2)	23
Мгр. Петро МЕДВIДЬ: <i>Плоды властной работы</i>	28
Мгр. Михал ПАВЛIЧ, ПгД.: У плоднiм дiяльствi ся писатель Штефан Смолей дожив 90 рокiв	29
Мгр. Петро МЕДВIДЬ: <i>Новый пряшiвский архiепископ і метрополита</i>	30
Мгр. Петро МЕДВIДЬ: <i>Вмер довгорочный русинський активiста Ян Калиняк iз Свiдника</i>	31

боты написала в русиньскім літературнім языку, што свідчить о ей надштандартных языковых компетенціях нелем в овладаню літературного языка, але і ёго аплікації в научнім штліі.

Научны работы заміряны на ортоепію сучасного русиньского языка дотеперь были, а суть доднесь, спорадичным явом, а то з об'єктивних причін: аж до року 2021 устна форма русиньского літературного языка на Словакії не была знормована і не была зафіксована в одборных кодифікачых приручниках. Дотеперь реалізаваны баданя русиньского языка на Словакії (Ябур, Плішкова, Копорова, Зозуляк і др.) были заміряны на писомну форму языка апліковану в прінтових медіях, бо про писомну форму літературного русиньского языка такы приручники на Словакії были выданы іщі в році 1994 і од того часу перешли двома управами – в р. 2005 і 2019.

Треба конштатовати, же до актуальной нормы правопису з року 2019, котру реалізував Інштут русиньского языка і культуры Пряшівской універзі в рамках проекту Культурной і едукачонной агентуры Міністерства школства СР - KEGA-022PU-4/2018: *Konštituovanie ortoepie a aktualizácia ortografie rusínskeho jazyka v korešpondencii s najnovšími výskumami a potrebami praxe* (2018 – 2020), была запоена і Мр. Михала Голубкова. Почас докторандьского штудія актївно робила як членка Языковой комісії русиньского языка при ІРЯК ПУ на управах русиньского правопису і на насліднім складованю ортографічного словника (2019), дале на конштїтуваню історічно першых правил русиньской літературной высловности і на насліднім складаню історічно першого ортоепічного словника русиньского языка на Словакії (2021). Можеме конштатовати, же работа на тім 4-рочнім проектї М. Голубковїй понукла шырокий простор на розвой ей знань, зручностей і компетенцій у писомній і устній формі языка. Вынятковым фактом є, же уж як докторандка ся записала до нормотворїня і складаня кодифікачых приручників з русиньского языка, што оцінюеме високо позїтївно. Подобно високо позїтївно оцінюеме ей знаня, зручности і компетенції презентованы в дізертачній роботї на дану тему.

У своїй дізертації ся М. Голубкова занимала устным языковым проявом редакторів у русиньских електронічных медіях на Словакії з погляду норматївности, значїть міры дотримованя ортоепічной нормы сучасного русиньского языка.

Язык медій, главно внаслідку глобалїзації, ся все частїше стає інтересным об'єктом бадань лїнгвістів, котры ся займають уривнєв языковой культуры так у народных, як і в народностных

масмедіях. У русиньскім контекстї тотя тема є значно нова і дотеперїшні баданя ся тыкали переважно писомной формы языка, то значїть прінтових медій (новинкы, часописы, книжки і под.). Їх языкова культура ся посуджовала в контекстї одборных кодифікачых приручників з року 1994 і з пізнішых змін правопису з року 2005 і з року 2019. Дотеперїшня абсенція заключных работ з русиньской ортоепії комплекснішого характеру была детермінована об'єктивным фактором, а то тым, же устна реч Русинів на Словакії не была дотеперь комплексно научно описана ани зафіксована в ниякім одборнім норматївнім приручнику. Была представлена лем в дакількох часткових, переважно общого характеру описів русиньского языка як части родины выходославянських языків. Спеціалный одборный приручник, котрым бы была знормована устна форма русиньского языка на Словакії, був выданный лем недавно – у році 2021 (теоретїчна часть котрого была написана на основі дізертації К. Копоровой: *Орфоепічна характерістіка русиньского языка на стыку выходославянських і западославянських лїнґво-культурных контактїв. З основных прїнципів русиньской высловности*, Пряшїв, 2012), што є барз короткый період на то, жебы сьме могли чекати або і зареґїстровати прїнципїалны зміны в культурї устной речі в аудїовїзуалных медіях, але тыж і в професїоналнім театрї ці в устных проявах модераторів і участників народностных культурных акцій. Позїтївом у розвитку нормотворїня русиньского языка на Словакії є то, же норматївный приручник з ортоепії уж є на світї. Од того факту природно ся чекать, же будуть наслідовати прїнципїалны зміны в уровни языковой культуры вжывателїв устной формы русиньского языка, главно у верейноправных медіях, але і в интернетовім радїю, в театрї і под. Правда, буде то довгодобый процес, у котрїм конкретны народностны суб'єкты ці конкретны особы очївісно будуть потребовати сістематїчну сполупрацу з одборными інштїтуціями і одборниками на русиньскый язык. Значїть подобно, як така сполупраца фунґує в контекстї писомной нормы русиньского языка меджі Інштїтутом русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты і конкретными штатными інштїтуціями, котры із закона мають повинность апліковати в практиці меншыновы языкы, враховано русиньского.

Думаєме собі, же главно на електронічных медіях лежить в сучасности главно відповідность за формованя языковой скушености, практикы і культуры в одношіню к розлічним вжывателям русиньского языка в устній формі. Штодо розвитку культуры устного прояву в русиньскім языку,

то главно на верейноправны, значить штатны медіі, бы сьме ся мали позерати як на прімарны zdroї, од котрых бы сьме правом мали чекати презентацію адекватной языковой культуры, яку шырять меджі Русинами і шыршов громадov, бо тым высылають, окрема іншого, важный сігнал о потребі акцептованя нормы устной речі Русинів, і самособов нелем Русинів, у верейноправнім высыланю, презентуючі почливість к дідовизні Русинів, т. є. к языку нелем в ёго народній формі, але в першім ряді в літературній нормі.

Про порозуміння актуальной сітуації авторка в дізертачній роботі приближыла історічний контекст фунгованя русиньского языка в масмедіях на Словакії – перед кодифікаціёв і по кодифікації, значить у двох діаметрално розлічных періодах: у першім до року 1995 – без екзістенції літературного русиньского языка на Словакії, в котрім попри в тім часі доміантнім українським языку у высыланю релаций у штатнім Словацькім розгласі, обявляли ся діалекты Русинів, але без назнаків нормованости, а в другім – по році 1995 – уж в часі екзістенції норматівного русиньского языка, котрый ся по кодифікації став повинным про вшыткых ёго вжывателів, т. є. нелем про редакторів штатного медія в меншыновім русиньскім языку.

Своє баданя авторка реалізовала на основі шырокой базы справодайских і публіцістичных релаций высыланных у русиньскім языку, нагодно выбранных з архіву народностно-етнічного высылання Розгласу і телевізії Словакії і интернетового радія Русин.ФМ. Ёй цілём было змаповати уровень літературного языка вжываного в масмедіях і ідентіфіковати найчастішы хыбы в устнім прояві редакторів у порівнаню з актуалнов языковов нормов. У своїм баданю ся заміряла на языковий прояв редакторів, на конкретны хыбы в їх проявах, на адекватность вжываня чуждіх слов, на хыбы під впливом словацького або українського языка і на хыбы під впливом родного діалекту редактора. Ёй заміром было зробити перегляд найчастішых одхылок од платной языковой нормы, теоретічно їх высвітлити і запропонувати практичне рїшіня дакотрых языковых проблемів, што ся їй барз добрі подарило.

З методологічного погляду при аналізі і селекції выбраной части дат авторка в роботі выужыла аналітично-сінтетічну методу. Методу френквечной аналізы апліковала при зоставлёваню списку хыб розділеных на основі конкретных характерістичных знаків до дакількох категорій, а пак наслідно аналізованы даны конфронтвала з актуално платныма нормама в русиньскім літературнім языку.

Штруктурно є дізертачна робота розділена до 4 главных капітол із властныма підкапітолами, враховано вступной і заключной части. Найвызначнішу часть работы творить четверта капітола, в котрій авторка приносить общу характерістіку языка вжываного в медіях і дефінує ту найчастішы проблемы языковой практикы в русиньскім розгласовім высыланю. Підкапітола 4.2 *Рекомендації лексічных єднїць на основі аналізы ексцерпованого матеріалу* є выслідком аналізы выбранных матеріалів, на основі котрых є створеный словник хыбно ці неєднотно вжываных слов або словных споїнь редакторами русиньского радіовысыланя. Великым приносом словника суть пропозиції на рїшаня выбранных проблемів языковой практикы, в чім видиме великий потенціал до будучности – на зліпшіня якости языковой культуры в предметных медіях.

Думаєме собі, же выслідкы дізертачной работы в будучности ся дадут практично барз добрі выужыти. Могли бы ся стати базов на створіня языкового приручника про редакторів русиньского радіовысыланя ці про вжывателів устной нормы русиньского языка вообще, котрый бы їм міг помочі еліміновати множество і характер хыб в їх языковім прояві і зафіксовати до свого прояву новы – літературны слова, словны споїня, штїлістічны конштрукції і под. Базов на взник такого практичного приручника може послужыти якраз тота дізертачна робота, конкретно в части 4.2.1 *Slovník*, котрый є опублікованый на высше тридцятёх сторінках тексту работы (с. 84 – 118).

На основі высшеуведженого можеме конштатовати, же Мгр. Михала Голубкова почас своего докторандьского штудія сповнила вшыткы крітерії, повинности і необходимости на успішне закончїня штудій і здобытя знань, зручностей і компетенцій, вдяка котрым ся в будучности може повноцінно реалізовати як кваліфікованый філолог в процесі нормотворіня русиньского языка на Словакії і в общім у научно-педагогічній роботі в рамках ІРЯК ПУ і в ним реалізованных научных проектах. У своїй научно-педагогічній роботі і в дізертачній роботі вказала, же на таку роботу має вшыткы предпоклады. Вірїме, же можности реалізації, які в русиністіці понукать єдина високошкольска інштїтуція на Словакії – ІРЯК ПУ в Пряшові – в повній мірі в будучности схоснує.

Дізертачну роботу Мгр. Михалы Голубковой вцілїм поважуєме за новаторьску, яка має амбіції внести вызначный вклад до розвитку культуры устной формы русиньского літературного языка на Словакії.

Проблематика хоснованя назв і їх абревіатур на основі прикладів із медіалной практикы

Хоснованя назв і їх скорочінь є у языку медій значно фреквентоване. Тота проблематика ся до-тыкає главно справодайских жанрів публіцисткы, де ся часто стрічаєме з розлічныма назвами як словацькых, так і світових організації, інституцій, об'єктів, міністерств, урядів, штатів і з іншыма названями.

Дость висока фреквенція розлічных назв указує на проблемы неєднотности їх хоснованя. Аналізу-ючі матеріали з медій, мож найти розлічны вер-зії перекладів тых самых названь. То є звязане з їх незастабілізованостёв і незафіксованостёв, што ся проявлює в неєднотности їх хоснованя.

Проблематику неєднотности хоснованя названь демонструєме на прикладах з медій, за котрыма в скобках уводиме їх правилну респ. рекомендовану форму:

– *міністер школства, науки, выскуму і шпорту; Міністерство школства, науки, баданя і шпорту СР; міністер школства, науки, дослїдження і шпорту* (рек. Міністерство (міністер) школства, науки, баданя і шпорту СР),

– *Міністерство внутра СР; Міністерство внутрішніх діл СР* (рек. Міністерство внутрішніх діл СР),

– *Міністерство заграничных діл і европских належностей СР; Міністерство заграничных справ і европских діл СР; Міністерство заграничных діл і европских справ; Міністерство заграничных діл і европских залежностей СР* (рек. Міністерство заграничных і европских діл СР),

– *міністер обраны; Америцьке міністерство обороны; Міністерство обороны (МО) СР* (рек. Міністерство (міністер) обраны/обороны СР),

– *міністерство жывногого окружїня; міністер жывногого оточїня* (рек. Міністерство (міністер) жывногого окружїня СР),

– *Організація зєдиненых народів; Організація Обєднанных народів* (прав. Організація споєных народів),

– *Рада про розпочтову одповідність (RRZ)* (рек. Рада про розрахункову одповідність),

– *Сполучены штаты; Споєны штаты; Споєны штаты Америки* (прав. Споєны штаты америцькы),

– *Справа штатных гмотных резерв СР; Справа штатных матеріалных резерв Словацькой републікы* (рек. Справа штатных матеріалных резерв СР),

– *Гасічскый і ратуючий збор; Гасічскый і захранный збор (ГіЗЗ)* (рек. Гасічскый і захранный збор),

– *Стредоземне море* (рек. Середнєземне море),
– *Уряд общого здравотництв СР; Уряд верейного здравотництв СР* (рек. Уряд верейного здравотництв СР),
– *Централа праці; Центер роботы, соціалных справ і родины* (рек. Централа роботы, соціалных діл і родины),

– *Дітячий фонд Організації зєдиненых народів – UNICEF; Дітьскый фонд Організації Обєднанных народів (UNICEF)* (рек. Дітьскый фонд Організації споєных народів),

– *Железнична сполочность Словеньско; Железнична сполочность Словеньско* (рек. Железнична сполочность Словеньско / Железничні Словацькой републікы),

– *Чайна; Кітай* (прав. Кітай / Чіна),

– *Польско, Польша, Поландія* (прав. Польша / Польско).

– З незастабілізованостёв і неєднотностёв хоснованя названь є узко звязана і проблематика хоснованя абревіатур і їх перебераня з другых языків.

В архіві справодайских релаций у писомній формі находиме скорочїня записаны латиніков і азбуков:

– *СР, ЕУ, США, НАТО, СЗО (WHO), ДПГ, ПСК, НАКА, ОЗН/ООН/ОСН, ЕГП, ОС СР (Озброєны силы СР), ФЗО ПУ, ПУЛС, СНМ, НР СР, ТАСР, ПЗ СР, ГЗС, ГіЗЗ,*

– *NBS, PSK, агентура AP, TASP, RRZ (Рада про розрахункову одповідність), агентура DPA, HDP, RTVS, агентура AKO, агентура AFP, NAKA, SZČO, UNICEF, ZOMOS, WFP, NATO, OČR, OLaNO, UNESCO, LSNS, KDH, SNS, SaS, OSN.*

Чужоязычны скорочїня меджінародных організації, світово знамых народных організації ці пресовых агентур ся звичайно в публіцистці пере-берають в незмінній формі UNESCO, UNICEF, NATO, AFP, DPA, AP, CNN, WFP (*Світовий потравиновий програм*), або ся назвы організації і штатів пере-кладують і хоснує ся скорочїня в русиньскім языку WHO – СЗО (*Світова здравотницька організація*), ОСН (*Організація споєных народів*), США (*Споєны штаты америцькы*).

Не являть ся проблематічныма скорочїня пере-бераны зо словацького языка, котрых назва є єд-нака (або назва має еднакы ініціалны буквы) як в русиньскім языку, напр.: МДД, МДЖ, СНП, НР СР, СНМ, ПУ, УК і др.

Проблематічне є хоснованя скорочінь таких названь, котры не мають еднакы початочны бук-вы як в словацькім языку. У Русинів, котры суть народностнов меншынов жыючов на Словакїї, ся в бісіднім языку зафіксували названя а таксамо і

скорочіння організацій, здружінь, політичних партій і др. перебераны з маєрітного языка *VUC, ZMOS, TASR, SZČO, PULS, KDH, SNS, LSNS* і др. Але тоты аббревіатуры не корешпандують з їх нормативнов формов: *Высший територіальний цілок (ВТЦ), Здружіння міст і сел Словеньска (ЗМСС), Пресова агентура Словацькой републіки (ПАСР), Самостатно заробково діюча особа (СЗДО), Піддукляньський умелецький народный ансамбль (ПУНА), Християнсько-демократичный рух (ХДР), Словеньска народна партія (СНП), Народна партія Наше Словеньско (НПНС).*

Далшым проблемом звязаным з хоснованєм скорочінь є неєднотне вживаня названь дакотрых організацій, што єдночасно приводить і к розлічным скорочінням, які означують тоту саму організацію *ОСН/ОЗН/ООН*. За нормативне в тім припадї поважуєме перше скорочіння *ОСН – Організація споєных народів*, бо є фреквентоване і шыроко зрозуміле.

Правилны формы хоснованых названь і їх скорочінь є про редакторів тяжко перевірити, затоже в русиньскім языку заты нїт такого приручника, в якім бы были зафіксованы вшыткы такы назвы і їх скорочіння, які суть звязаны зо словацькым і світовым політично-економічным жывом. У естувуючих словниках можеме найти лем малу часть з них.

Про ясность публіцистичного тексту і єго порозуміння слухачами бы вшыткы такы скорочіння, но главно тоты, котры не суть у языку вжыты, мав редактор пояснєвати, значить холем раз у писанім текстї схосновати повну форму. В припадї радіо-высыланя было бы треба назвы не скорочовати, але хосновати їх повны варіанты. При схоснованю скорочіння правилно зазначеного в русиньскім языку може у слухачів доходити к непорозумліню інформації а при схоснованю перевзятого скорочіння зо словацького языка зась ся порушує нормативность русиньского языка.

Рекомендації лексичных єдиниць на основі аналізу матеріалів з русиньских електронічных медій

Тота часть работы є выслідком аналізу справодайско-публіцистичных релаций высыланых у двох русиньских медіях – Русин.фм і народностного верейноправного высыланя Розгласу і телевізії Словеньска. Матеріалы на аналізу сьме черьпали з доступных архівів высыланя высше уведжєных

медій. В основнім іде о матеріалы із справодайско-публіцистичных релаций Блисковы sprawy (Русин.фм) і Радіоновины (Народностно-етнічне высыланя РТВС).

До словничка вошли такы назвы, котры суть у медіях дость фреквентованы, при котрых роблять редакторы часто хыбы, но таксамо такы, котры ся являть проблематичны при хоснованю. Іде главно о назвы часто хоснованы в рамках культурно-сполоченьского і політичного жывота у Словацькій републіці і за єй границями, но таксамо о назвы дакотрых штатів і т. д.

Свою позорность при выбері лексем і лексичных споїнь сьме зосередили на такы лексичны средства, котры часто не мож найти у словниках, котры суть найвеце проблематичны і хоснують ся неєднотно.

Кедже редакторы при творїню справодайских реалцій хоснують звычайно словацькы інформацны жрїдла, з котрых інформації перекладують до русиньского языка, словник сьме рішыли зробити двойязычный. В першім стовпчіку ся находять словацькы назвы, за нима наслідують правилна, респ. рекомендована русиньска форма, а у третім стовпчіку ся находить назва, респ. назвы схоснованы редакторами.

Аналізованы матеріалы сьме конфронтowali з доступными словниками, правилами і ґраматіков русиньского кодифікованого языка¹. У медіях дость фреквентовану шпеціалну термінологію звязану зо штатнов справов і адміністративно-правну термінологію сьме конфронтowali з єдиным своєю сорты доступным одборным термінологічным словником² і з доступными перекладами урядных документів і законів³.

При выбері рекомендованых форм названь звязаных зо штатнов справов сьме выходили з прінципу ясности і зрозумілости, бо публіцистичный штїл бы мав выповняти основны критерії зрозумілости і ясности спосередкованой інформації. Окрему позорность сьме придїляли тыж прінципу якнайменшого нарушіня автентичности/природности русиньского языка, з акцентом на утриманя жывотаспособности пропонованых языковых форм.

У дакотрых припадах даєме пропозицію на дві ці три формы, які записуєме через ломку, причім преферованїша з нашого погляду є перша з них.

Кедже ся ту їднать о лексіку, яка у великій мірі

1 ЯБУР, В., А. ПЛІШКОВА, К. КОПОРОВА, 2007. *Русиньска лексіка на основі змін у правилах русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы. ISBN 80-88769-69-8.; ПЛІШКОВА, А., К. КОПОРОВА, В. ЯБУР і кол., 2019. *Правила русиньского правопису з ортоґрафічным і ґраматічным словником*. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові - Выдавательство Пряшівской універзіты. ISBN 978-80-555-2323-1.; ЯБУР, В., А. ПЛІШКОВА, К. КОПОРОВА, 2015. *ґраматіка русиньского языка*. Пряшів: Пряшівска універзіта. ISBN 978-80-555-1448-2.; ПЛІШКОВА, А., К. КОПОРОВА а В. ЯБУР, 2019. *Русиньскый язык. Комплексный опис языковой сїстемы в контексті кодифікації*. Пряшів: Prešovská univerzita v Prešove - Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-2243-2.

2 *Slovensko-rusínsky odborný terminologický slovník* [онлайн]. 2012. Bratislava: Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny. Доступне з: <https://www.narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/odborne-terminologicke-slovniky-v-jazykoch-narodnostnych-mensin/?csrc=4528949562016797700>

3 <https://www.slov-lex.sk/rusinsky-jazyk>

не входить до кодифікачних словників, з той причіны ту vznikать велика потреба шыршой одборной дїскусії і далшого нормованя той лексікы, як з

боку активных вживателїв русиньского языка, так і з боку лінгвістів – русиністів в рамках засідань языковой комісії про русиньскый язык.

Словник

Словацька назва	Русиньска правилна (рекомендована) форма	Приклады з медій
Bezpečnostná rada Organizácie spojených národov	Безпечностна рада Організації споєных народів	<i>Безпечностна рада Організації зъединєных народів</i>
Československo	Чехословакія	<i>50 років од зачатку окупації Чехословєньска</i>
Čína	Кітай/Чіна	<i>По Чайні суть найвеце постигнутыма країнами; Епідемія коронавірусу в Чайні собі уж вымогла вецей як 1600 жертв</i>
Dánska národná strana	Даньска народна партія	<i>доведна з популістичнов Даньсков народнов странов.</i>
Detský fond Organizácie spojených národov	Дітьскый фонд Організації споєных народів	<i>з одкликаньом ся на Дітячий фонд Організації зъединєных народів – UNICEF; Тзунбергова передала Дітьскому фонду Організації Обєднанных народів (UNICEF) 100.000 долларів</i>
Dolná komora poľského parlamentu	Нижня комора польского парламенту	<i>Спідня комора польского парламенту у четверь схвалила пропозицію закона</i>
Dolná snemovňa britského parlamentu	Нижня сеймовня/ Нижній сейм брітаньского парламенту	<i>Посланці Долной снімовні британьского парламенту</i>
Európsky fond regionálneho rozvoja	Европскый фонд регіонального розвоя	<i>€ фінанцованый 82 % з Европского фонду регіонального розвоя, 13% зо штатного бютжету; 3 европского фонду регіонального розвитку в рамках Інтегрованого регіонального операчного програму шпыталь здобыв на проект 3,71 мільона євр; з выужытям помочі з Европского фонду регіонального розвоя і штатного бютжету СР; Мікропроект є співфінанцованый Европсков унійов із средств Европского фонду регіонального розвитку</i>
Hasičský a záchranný zbor	Гасічскый і захранный збор	<i>офіцір операчного центру Крайского директоріяту Гасічского і ратуючого збору в Пряшові; прислушників Гасічского і захранныго збору (Гі33)</i>
Inštitút Roberta Koča	Інштїтут Роберта Коха	<i>Інститут Роберта Коха</i>
Krajské riaditeľstvo Hasičského a záchranného zboru v Prešove	Крайскый директоріат / Крайске директорство Гасічского і захранныго збору у Пряшові	<i>офіцір операчного центру Крайского директоріяту Гасічского і ратуючого збору в Пряшові; прислушників Гасічского і захранныго збору (Гі33)</i>
Krajské riaditeľstvo Policajného zboru v Prešove	Крайскый директоріат / Крайске директорство Поліцайного збору у Пряшові	<i>Крайского директорства Поліцайного збору в Пряшові; ведучій одділіня комунікації і превенції пряшівского крайского поліцайного директоріяту Ігор Павлик</i>
Ministerstvo dopravy a výstavby SR	Міністерство транспорту і будованя СР	<i>На проектову документацію здобыло 28 800 євр з Міністерства транспорту і будованя Словацькой републікы</i>

Ministerstvo obrany SR	Міністерство обрани / оборони СР	<i>російське міністерство оборони; Америцьке міністерство оборони; Міністерство оборони (МО) СР зрушыло обще обстараваня</i>
Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR	Міністерство землегосподарства і розвою регіону СР	<i>Міністерство польногосподарства і розвою регіону СР схвалило дотацію в сумі 152.000 евр</i>
Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny	Міністерство роботи, соціалных діл і родины	<i>міністер праці, соціалных справ і родины; Міністерство праці вырахувало</i>
Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR	Міністерство школства, науки, баданя і шпорту СР	<i>планом міністра школства, науки, выскуму і шпорту; вылатило в першім півроку актуального школского рока Міністерство школства, науки, баданя і шпорту СР; Сітуацію з кількостювы высокых школ на Словакії планує міністер школства, науки, дослїдження і шпорту Браніслав Грылінг рішыти</i>
Ministerstvo vnútra SR	Міністерство внутрішніх діл СР	<i>інштитуції Міністерства ввнтра СР; Про ТАСР то потвердив пресовый одбор Міністерства ввнтрішніх діл СР; Міністерство ввнтра СР</i>
Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR	Міністерство заграничных і европских діл СР	<i>Міністерство заграничных діл і европских належностей СР рекомендує не путовати до жадной країны світа; пресовый одбор Міністерства заграничных справ і европских діл СР; державный секретарь Міністерства заграничных діл і европских справ; Міністерство заграничных діл і европских залежностей СР;</i>
Ministerstvo životného prostredia SR	Міністерство животного окружіня СР	<i>штатного таємника міністерства животного окружіня; підпредседа влады СР і міністер животного оточіня Ласло Солимос</i>
Národné centrum zdravotníckych informácií	Народный центр здравотницьких інформацій	<i>Інформує о тім Народне центрум здравотницьких інформацій</i>
Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe	Організація про безпечность і сполупрацу в Европі	<i>представники України, Росії і Організації про безпечність і сполупрацу в Европі</i>
Organizácia spojených národov (OSN)	Організація споєных народів (ООН)	<i>в рамках одкрываючого церемоніалу конференції Організації зьєдинєных народів о зміні клімату; Тгунбергова передала Дітьському фонду Організації Обєднанных народів (UNICEF) 100.000 долларів; під заштїтов Уряду високого комісаря OSN; Стрїтли сьме ся зо заступцями OSN; Лайчак бы подля дїпломатів міг быти высланцєм ООН про Западню Сагару; заступця ведучой дослїдницькой місії ООН про людьскы права; продовжыли діяня політичной місії ООН в Сомалії</i>
Podduklianske osvetové stredisko	Піддукляньський освітовий центр	<i>ся завершыла реконштрукція Піддукляньского освітнєго центра у Свіднику; В Піддукляньскім освітовім центрі у Свіднику днесь пообіді проблігало одовздаваня цін</i>
Polsko	Польща/Польско	<i>прокуратура в Поландії обвинила десять осіб; на юговыході Поландії; За послідній рік і пів прийшло до Поландії за роботов два міліоны людей з України</i>

Pôdohospodárska platobná agentúra	Землегосподарська платобна агентура	<i>з оточіння Землегосподарської платобної агентури</i>
Prezídium Policajného zboru SR	Презідія Поліцейного збору СР	<i>Презідіум Поліцейного корпусу СР давать поволіня у формі общой выїмки про накладны авта</i>
Rada pre rozpočtovú zodpovednosť	Рада про розрахункову/ бюджетну відповідність	<i>Рада про розпочтову відповідність (RRZ) критизує пропонуване звышіня незданительной часті основы дані</i>
Rozhlas a televízia Slovenska	Розглас і телевізія Словенська	<i>ТАСР о тім інформовала ПР менеджерка Розгласу і телевізії Словакії</i>
Severné Macedónsko, severomacedónsky	Северна Македонія, северомакедонський	<i>Посланці северомакедонского парламенту; посланців 120-членного парламенту Северной Македонії</i>
Sociálna poisťovňa	Соціална поістєвня	<i>говорця Соціальной поіщовні Петер Вішвадер</i>
Spojené štáty (americké)	Споєны штаты (америцькы)	<i>Вакцину протів коронавірусу, на котрій сполупрацюють Німецько і США, зачнуть в Сполученых штатах подавати участникам клініцькой штудії; Споєны штаты будуть роздумовати і о далшім членстві в тій організації; фінанцованя Світової здравотницькой організації з боку Споєных штатів Америки</i>
Správa a údržba ciest	Справа і утримованя путей/дорог	<i>выдавкы про Справу і удыржбу доріг</i>
Správa štátnych hmotných rezerv SR	Справа штатных матеріалных резерв СР	<i>Поліція обвинила бывшего шефа Справы штатных гмотных резерв СР Кайетана Кічуру; в повязаню з корупчнов карнов діялностьов в середовіску Справы штатных матеріалных резерв Словацькой републікы</i>
Srbská pokroková strana	Сербска покрокова/ прогресівна партія	<i>член конзерватівной Сербской покроковой страны</i>
Stredozemné more	Середнєземне море	<i>ся утеченці плавили через Стредоземне море</i>
Svätopeterský halier	Святопетровський філер	<i>із збіркы знамой як Светопетерський галер</i>
Špecializovaný trestný súd	Шпеціалізований трестный суд	<i>Сенат Шпеціалізованого трестного суду</i>
Štátny fond rozvoja bývania	Штатный фонд розвоя бываня	<i>посередницьтвом Штатного фонду ровитку бываня</i>
Taliansko, taliansky	Італія/Таліансько, італьський/таліанський	<i>на приказ італійських урядів; выходить то з опублікованых дані італійского уряду цивільной охраны; До Італії было выправеных цалково девять російських еропланів</i>
Trestný zákon	Трестный закон	<i>Выходить то з новелы Трестного закона</i>
Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou	Уряд про контролю над здравотнов старостливостєв	<i>Уряд про догляд над здравотнов старостливостєв</i>
Úrad pre verejné obstarávanie	Уряд про верейне обстараваня / верейный тендер/Уряд про штатны накупы	<i>Міністерство пожадало Уряд про обще обстараваня о назад взятя одкликаня протів його вердікту</i>

Úrad splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny	Уряд уповноваженого влади про народностны меншыны	Уряд уповноваженого в рамках языкового закона вызве вшыткых понад шістьсто меншыновых сел на Словеньску, жебы зліквідували конкретны недостатки до становленого терміну
Úrad verejného zdravotníctva SR	Уряд верейного здравотництва СР	Уряд общего здравотництва СР; Уряд верейного здравотництва опубліковав конкретны наряджіня; Уряд верейного здравотництва СР мать без хоцьякой контролі доставати інформації
Ústavný zákon o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu	Уставный закон о безопасности штату в часі войны, войнового ставу, выняткового ставу і ставу нужды	на основі уставного закону о безопасности штату в часі войны, войнового ставу, выняткового ставу і нудзового ставу ся діяня нудзового ставу дотулять вшыткых властників
Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny	Централа работы, социалных діл і родины	Радить так централа праці; Выходить то із найновіше публікованых данных Центру работы, социалных справ і родины
Vranov nad Topľou	Вранов над Топлєв	в окресі Вранов над Топльов; Воронові над Топлєв
Všeobecná zdravotná poisťovňa	Обща здравотна поістєвня	Обща здравотна поіщовня бы мала подля ёго слов так зробиuti.
Výbor Národnej rady SR pre kultúru a médiá	Выбор Народной рады СР про культуру і масмедіі	заключіня Выбору Народной рады СР про культуру і медія
Zákon o cestnej premávke	Закон о дорожнім руху	Выпливать то з новелы закона о подоріжнім руху
Zákon o platových pomeroch niektorých ústavných činiteľov	Закон о платовых условіях/одношінях дакотрых уставных діятелів	Выходить то з новелы закона о платовых одношінях дакотрых конштитуцных чінителів; одобрили новелу закона о заробітковых одношінях дакотрых уставных діятелів
Zákoník práce	Законник работы	Влада одобрила пару змін в Законнику праці
Združenie občanov miest a obcí Slovenska	Здружіня обчанів міст і сел Словакіі	Здружіня обывателів міст і сел Словакіі (ZOMOS) жадать премера Ігора Матовіча о зрушіня заказу участі публіки на їднаннях сельских представницьтв
Železničná spoločnosť Slovensko	Желізнична сполочность Словеньско/Желізниці Словацькой републіки	Железнична сполочность Словеньско іщі в пятніцю післала медіям становиско; Як дале Железнична сполочность Словеньско увела, на выход державы рыхтіє обстарати новы влакы
Židovské múzeum Slovenského národného múzea	Жыдівський музей Словеньского народного музея	Жыдовске музеум Словеньского народного музея докінчило послідню етапу будованя своей експозиції

ЛІТЕРАТУРА

Slovensko-rusínsky odborný terminologický slovník [онлайн]. 2012. Bratislava: Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny. Доступне з: <https://www.narodnost-nemensiny.vlada.gov.sk/odborne-terminologicke-slovníky-v-jazykoch-narodnostnych-mensin/?csrt=4528949562016797700>

ЗОЗУЛЯК, А., 2007. Акцентация нормативности в русинській публіцистіці в Словакіі. In: *Jazyková kultúra a jazyková norma v rusínskom jazyku / Языкова культура і языкова норма в русиньскім языку*. Zost. A. Plišková. Prešov: PU, URNŠ, с. 122-132. ISBN 978-80-8068-710-6.

КОПОРОВА, К., 2016. Языкова культура і языкова норма в русиньских медіях на Словакіі. In: *Rocznik ruskiej bursy*. Gorlice: Stowarzyszenie „Ruska Bursa“ w Gorlicach, с. 159-165. ISSN 1892-222X.

ПАНЬКО, Ю., 2012. *Словацько-русиньський словник А-О*. Пряшів: Русиньска оброда. 809 с. ISBN 978-80-89540-21-1.

ПАНЬКО, Ю., 2015. *Словацько-русиньський словник П-Ж*. Пряшів: Русиньска оброда. 927 с. ISBN 978-80-89755-05-9.

ПЛІШКОВА, А. – ЯБУР, В. – КОПОРОВА, К. 2019. *Русиньський язык : Комплексний опис языковой системи в контексті кодифікації*. Пряшів: Пряшівска універзіта. 476 с. ISBN 978-80-555-2243-2.

ПЛІШКОВА, А., 2015. *Лексикологія і словотворіння русинського языка : Высокошкольський учебник*. Пряшів: ІРЯК ПУ. 194 с. ISBN 978-80-555-1299-0.

ПЛІШКОВА, А., К. КОПОРОВА, В. ЯБУР і кол., 2019. *Правила русинського правопису з орфографічним і граматичним словником*. Пряшів: Пряшівська універзіта в Пряшові у Видавельстві Пряшівської універзіты. ISBN 978-80-555-2323-1.

ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. – КОПОРОВА, К., 2007. *Русинська лексіка на основі змін у правилах русинського языка*. Пряшів: Ру-

син і Народны новинки. 348 с. ISBN 80-88769-69-9.

ЯБУР, В., 2008. Орфографічны проблемы і корекції в русинськым языку в Словакії. In: ПЛІШКОВА, А., ed. *Русинський язык межджі двома конгресами*. Пряшів: Світовий конгрес Русинів, ІРЯК ПУ, с. 61. ISBN 978-80-8068-896-7.

ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. – КОПОРОВА, К., 2015. *Граматіка русинського языка*. Пряшів: Пряшівська універзіта. 328 с. ISBN 978-80-555-1448-2.

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ ся став членом Польской академії наук і умень у Кракові

Професор Павел Роберт Магочій, ведучій Катедры українських штудій Універзіты у Торонті, знамый і як ерудований і активный науковець на полі русиністікы, був выбраный до Польской академії наук і умень у Кракові в Польску. Выбер потвердив председа влады Польской републикы Анджей Дуда, 1. августа 2023.

Передтым професор Магочій був, окрем іншого, выменованый за члена Кралёвской ака-

демії гуманітарных і сполоченьскых наук Канады (1994). Быв оцінений честным докторатом Пряшівской універзіты на Словакії (2013) і Народной універзіты у Камянець-Подільскім на Україні (2016).

Др. Ксенія КЕБУЗІНСКІ, Центер середнёевропскых і выходоевропскых здроїв, книжніця Торонтської універзіты, Канада

Найновша бібліографія проф. Др. Павла Роберта МАГОЧІЯ

Не так давно (2021) вышла 308-сторінкова бібліографія проф. Др. Павла Роберта Магочія, а то за помочі щедрой підпоры Фонду Джекмана (Торонто) і Фонду Джона і Гелен Тімо (Піттсбург). Выдала ей Торонтська універзіта в Канаді. Іщі в році 2011 ем мала тоту честь едітовати третє виданя бібліографії П. Р. Магочія. У вступі ем писала о тім, як публікації професора Магочія, главно у сфері бібліографії і картографії, але тыж ёго енциклопедії, історічны приручники і вызначны історічны творы, уможнюють бібліотекарям і науковцям ліпшу роботу на полю славянських і выходноевропскых штудій. *(Нижє публікуєме вступ до споминаной бібліографії.)*

Обсяг гесел научных творів у бібліографії суть путёв к обявліню менше знамых географічных областей і історічных подій, особностей і народів. І мені, і моім колегам злегшує роботу, кедь ся снажимо подати помічну руку бадателям і студентам. В році 1991, кедь ем зачала робити як бібліотекарка на гарвардськым Інштітуті українського баданя і намагала ем ся помочі навщівникам (котры ся хотіли дізнати о тім новім штаті, де плановали і попутовати) зорьетовати ся у комплікованых адміністративных і політичных змінах на Україні, без публікації *Україна: Історічний атлас* бы ем была страчена. Пізніше, кедь ем перешла жыти до Канады, нашла ем допроводники *Ucrainica* (позн. перекладателя – общі інформації о Україні) професора Магочія і серію українських публікацій Петра Яціка, котры были неоці-

нительны про порозумліня і ряджіня книжного фонду бібліотеки Торонтської універзіты.

То суть лем два приклады, чом поважую професора Магочія за „приятеля“ бібліотекарів. Слово „приятель“ высвітлює і наш актуальный сполочный інтерес нелем о Україну; обидвоє сьме робили бакаларьскы роботы заміряны на Алсасько – ёго ся зосередила на заграничну політику Франції, моя на vznik топонімів той провінції...

Професор Магочій прожыв цілый свій жывот роздумованём, теоретізованём і писанём о ідентичности в одношіню к окремым особам, етнічно-культурным ґрупам і народам (часто людей знивыдкы). Зато найновшому выданю ёго *Бібліографії*, актуалізованому о період років 2012 аж 2020, належить, жебы обсяговало ай нову і обсяглу рубріку коментарів одборників з розліч-

ных сфер (колегів істориків, політологів, філологів, славяністів, або редакторів), як і обчанських активістів, котры сі взаємно передають слово і намагають ся „задефіновати“ професора Маґочія. Замірюють ся на нёго скоріше як на чоловіка, менше на визначность ёго публікацій (ёго 840 рецензій, уведжених за многыма геслами в бібліографії). В коментарях ся підкреслює дашто, што може на першый погляд выйти як парадокс – „Маґочіів вопрос“. Хто то є?

Тоты, котры огваряють Павла Роберта Маґочія, го называють політичным маніпулятором, майстром інтриґ, псевдоімперіалістом, паскудным ідеологічным фалзифікатором, вірным мадяроном, або твердоголовым українофобом. Іщі векшы критіци го обвинюють, же був агентом Чехословацькой штатной безпечности і КГБ. Іншы ёго позицію піднимають з історіка на авторіту. Є „хрестным отцём“ лемківського сепаратізму, русиньським царём або цісарём, або доконця новым Сталіном, хоць русиньським. Василь Маркусь го называють „породнов асістентков русиньського руху новой народности“ (с. 228). Вшиткы (од тых, котры го „імають за словка“ аж по огварячів), котры не суть согласны з ёго думками і учінём, го обвинюють з підпорованя русиньського сепаратізму з цілём зніщити Україну.

Наспак тоты, котры професора Маґочія узнають, порівнують го з народныма будителями ці новаторами 19. і 20. стороча. Порівнують го з народным будителём карпатських Русинів Александром Духновичом (1803 – 1865), українським історіком і державным діятелём Михайлом Грушевським (1866 – 1934), чехословацьким філософом і президентом Томашом Гаріком Масаріком (1850 – 1937), або русиньско-америцьким активістом і першым губернатором Підкарпатської Руси Грігорієм Жатковичом (1886 – 1967). Обдивлятелі професора Маґочія го поважують за ліберального гуманісту і космополіту, обективно го кронікаря, ці доконця „нового Месію“ (с. 182 і 199), „нового апостола“ („пророка Мойсея“, с. 222) карпатських Русинів і тыж выразну особность і плодного автора українських штудій. Ёго обдивлятелі не відяють конфлікт інтересів ці незрівналости меджі ёго научныма творами в рамках українських штудій і ёго заінтересованостёв до русиньських ці карпаторусиньських діл. Джордж Г. Грабовіч написав, же Маґочіёвы научны публікації о „етнічній диверзітї і мултікултурній структурї історії України суть оживлены народныма, компаративныма і інклузивныма цінностями і критеріями“ (с. 251). Не є причіны на то, жебы науковець не міг быти передовым історіком у

PAUL ROBERT MAGOCSI
A Bibliography and Commentaries

Fourth Revised and Expanded Edition

EDITED BY KSENYA KIEBUZINSKI

сферї українських і одночасно і карпаторусиньських штудій.

Дакотры з высше спомянутых парадоксных характерістик походять з устного переданя, секундарных здроїв, ці поверьхнёго читаня Маґочіёвых публікацій о карпатським русинізмі. Тоты, котры того історіка стрітили особно, однесуть собі цілком інше, часто тырвале чутя. Є інтереснов особностёв. Літня стріча з професором Маґочіём зохабила в єднім українським авторови візію фешака в білім літнім облечіню і садалох набосо – „імідж голівудьской звїзды“ (с. 239).

Далшы особны стрічі начісто розогнали негатівны оцінкы о ёго особі. Група універзітних штудентів у Чернівцях почас навщівы професора Маґочія і підписовой акції ёго публікації *Історія України* пришла на то, же є приятельським науковцём, котрый радо з нима перешмарить слово і подасть руку каждому з них, а так при розговорї з будучіма колеґами і звонка укаже світу „змысел про демокрацію“ (с. 254). Єднаку одкрытость збачіли і старшы колеґове. Кедь український історік і етнограф Іван Красовський навщівив в році 1991 Торонто, описав свою стрічу з професором Маґочіём як сітуацію в значіню глубоко-

го решпекту. Наперек протиречівым поглядам проявив професор Маґочій людськост, такт і одкрытость односно компромісу. Далшы, котры мали можность професора Маґочія навщівити в ёго кабінеті на Торонтській універзіті, такой збачіли ёго робочу актівность.

Ёго приятельскост, почливост і велике снажіня ём збачіла і я і внимала ём тоты властности, одколи ём пришла в році 2006 до Торонта робити як директорка Центра середнёевропских і выходноевропских здроїв Петра Яціка і координаторка славянських жрїдел книжніці Торонтской універзіты. Професор Маґочій був першым членом колектіву, котрый ня пришов привитати і взяв ня на обід до своєї облюбленой рештаврації – клубу факулты.

Як колеґа був професор Маґочій натілько великодушный, же подробно проштудовав мій рукопис о єдній особі з моєї родины, котра як першый галічскый Русин вела шпыталь у Пржемышлі у 90-ых роках XIX. стороча. Кедь ём ся приправлєвала на писаня той публікації, поглядала ём прінтовы і діґіталізованы здрої, котры професор Маґочій споминав у своім історічнім і бібліографічнім допроводнику Галічінов. При писаню капітолы о політіці ідентічности Засаня (область на запад од рікы Сан) на концю XIX. стороча зась барз помогло Маґочієве задефінованя глубоко закоріненых протиходных поглядів сучасного академічного світа русофілів (ці москвофілів) і українських популістів. Ёго статя **Старо-русинізм і старо-русифілізм** (гесло 127) мі одкрыло новы дороги думаня о окремых людєх і групах з неяснов народнов приналежностєв. Многы історіци їх вымазали з історії зато, же были протиукраїнськы заміряны. Думала ём сі, же од професора Маґочія дістану лем поверьхні коментарі, но намісто того мі вернув позорно і докладно управлений рукопис із мотивуючіма словами у змыслі, же таких мікроісторій, як суть тоты мої, потребуєме веце.

Професор Маґочій дотримує і академічне декорум. За шпеціалны службы посылать руков написане подякованя і єднакым способом ґратулує тым, котрым ся подарило успішно скончіти визначный проект ці выдати нову публікацію. На узнаня факту, же жыєме у XXI. сторочу, суть тоты, руков написаны паперикы *даколи* приложены к імейлу, посланого з канцеларії директора Інштїтуту українських штудій Джона Яремка Торонтской універзіты. Така електронічна комунікація в ёго мені є взацна в технологічнім періоді, в котрім жыєме і котра домінує у векшыні нашого особного і професіонального жывота. Професор

Маґочій сі свої думкы, ідеї і вшытко, што потребує записати, робить руков. Про ёго одданость тому способу жывота з часів перед інформачным періодом ёго колеґове жартують, же професор Маґочій ку нам не завитав з половины XX. ст., але іщі з того попереднёго часу – значіть з Весны народів у половині XIX. стороча.

Наперек тому має жывот науковця, котрый жыє „мімо цивілізації“, і выгоды. Затля што Канада (як векшына світа) почас першых місяців пандемії Ковід-19 ся загамовала і послала педагогів, бібліотекарів і штудентів домів, жебы у навчаню продовжовали „приліплены“ на моніторы компютерів, Інштїтут українських штудій Торонтской універзіты продовжує у своім діятельстві так, як передтым, хоць у „бубліні“ соціального одступу. Професор Маґочій ходив і надале до свого кабінету в Джекмановій будові гуманітарных штудій, робив своє баданя, писав, телефонував собі з колеґами, дале з нима сполупрацовав і доконця діставав писма і баликы, котры особно выберав з універзітної центральной пошты. В осени року 2020 професор Маґочій учів так, як передтым, приходячі регуларно до містности навчаня з мапами, „шпаціруючі“ по ній, затля што одданий технік ёго лекції награвав і передавав їх штудентам. Мы остатні сьме зась дословно терпіли, ухляты од моніторів компютерів.

Пандемія скомпліквала мою задачу едіторкы. Намісто того, жебы ём собі овірила бібліографічны записы і рецензії *de visu*, мусила ём ся сполягнути на то, што ём нашла на інтернеті, ці уж посередництвом каталогів бібліотек, датабаз одборных статей, зборників отвореных здроїв, або ём просто „googlila“. Не было потішїня з навщівы бібліотеки Джона П. Робертса і гляданя в полицях повных книг і реґалів з одборными часописами, ці перепозірованя одказів на публікації в Центрі середнёевропских і выходноевропских здроїв Петра Яціка. Не было ани неоголошених навщів центра з боку професора Маґочія і далшых приятелів і колеґів.

Віриме, же рік 2021 і тоты далшы роки уможнять штудентам і академікам вернути ся к особным стрічам. Стрїчайме ся зась меджі мурами бібліотек і выужывайме їх службы. Чїтайме собі з реалных книжок і часописів, ці суть то уж творы професора Маґочія, уведжены в тій бібліографії, або публікації іншых авторів, приятелів і колеґів в будьякій сфері, котру бы сьме радо пробадали.

Перерклад із анґліцкого до словацького языка: Мгр. Ева Едді, ПгД., а зо словацького до русиньского языка і фото на 2. стор. обалкы: А. З.

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2023 ч. 6

Дорогы читателі,

ближить ся кінець рока а з ним і послідне Поздравліня Русинів в році 2023. Надіям ся, же тот рік Вам приніс штотайвеце доброго, хоць знам, же жывот нам не наділює лем солодкого. Так або іншак, вирішив єм нарыхтовати шесте Поздравліня уж традичні як рождественну вечерю – богатый стіл повный русиньской літературы розлічных смаків.

Наша рубрика ся зачінає святочныма словама Миколая Коневала, котры загріють в серцю і на душі. Про нетерпезливы діти єм выбрав зимушне добродружство од Людмілы Шандаловой, віршикы Штефана Сухого і класічну приповідку од Анны Галгашовой о Чорножняжникови.

Жычу Вам міцне здорovia і любов Ваших близких, жычу ням в родині владіє гармонія і порозумліня а ням планы події не мають міць над вашыма жывотами. Видиме ся в році 2024!

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Центр языків і культур народностных меншын – Інштїтут русиньского языка і культуры ПУ

Миколай Коневал

З русиньского серця: Мої стишкы (2)

Рождественна вінчовачка

Штефанку, Штефанку,
што носиш у своїм дзбанку?
Колядочки, колядочки
до каждой хыжочки.
Псы ня наганяли,
колядки мі высыпали,
порожнє стало в дзбаночку,
даю вам го під ялічку.
Є в нїм щастя та і здравя,
про вас Боже пожегнаня
од Ісуска маленького
до дому вашого.
Тото я вам вінчую
зо серця щірого,
Хрістос раждаєт ся!

Рождественне задуманя (Молитва)

Новонароджений Ісусе Хрісте
Спасителю, Божый сыне,
прожыє наш народ у вірі в
тебе,
або безбожный загине?

Зошлий, Ісусе Хрісте, з неба
святу благодать свою,
тоту як сіль нам треба –
повну любви уму і покою.

Вллїй, добротливый Ісусе,
нам до сердець потребну
ласку,
выжень ненависть, пыху,
зависть,
здоймий нам з тварей тверду
маску.

Благослов, новороджений
Ісусе,
каждого єдного з нас,
водне, вночі, на каждім місці
і в каждый Божый час.

Рождество

Народив ся він у стайни,
наш маленький Ісуско,
пришов ку нам нечekanі
днесь є при нас близко.

Приніс нам щастя і спокій
до цілой родины,

на день, місяць, на роки,
до каждой години.

У святу годину знаму
сядеме ку щедрому столу,
помолиме ся, навечеряме
Ісусови вдяку оддаме.

Дай, Ісусе, здравя, силы,
покій до каждого дому,
жебы сьме были щастливы,
вшыткы ішли ку ліпшому.

Дай, Ісусе, здравя, щастя,
про людей на цілім світї,
хрань каждого од нещастя,
будеме ся к тобі молити.

Рождественны свята

Пришли Рождественны свята,
пришли до каждой родины.
Тїшать ся хлопці, дівчата,
тїшать ся діточкы мілы.

Витають Ісуска маленького,
готують святу вечерю.
Ісуско потїшить каждого,
сїдаме вшыткы ку столу.

Помолиме ся Отче наш,
і Богородіце Діво.
Ісуско пришов меджі нас,
при столі тихо, міло.

Рожество собі заспіваме,
підеме ку стромику.
Копа дарів - несподіване
робить нам радість велику.

Божы Рождественны свята –
спокій і мір у цілім світі.
Жебы не было проклятя,
треба ся Богу молити.

Наповняйте ся Духом

Наповняйте ся Духом
апостол Павел гварить,
бо утікать рік за роком,
і нам вшыткым буде Амінь.

Наповняйте ся Духом,
бо в Духу є Божа сила,
подьме ведно Божым кроком,
молитва є Богу міла.

Наповняйме ся Духом,
бо в Духу наша надія,

лишме матерію боком,
зведе нас до затрачіня.

Наповняйме ся Духом,
каждый день каждый час,
постом і щіров молитвов,
лем тоты дары спасять нас.

(Миколай Коневал: **3 русиньского
сердця. Мої віршы (2)**. Пряшів:
Русиньска оброда на Словеньску,
2015, ISBN 978-80-89755-13-4)

Людміла Шандалова

Маме дома псика

Наш охранця

Одразу пришла зима. Довго сьме на ню чекали. Новембер був сухой і незвычайні теплий. І децембер. Лем тепер, в януарі, зо дня на день насніжыло. Мерзне, тепломер вказує низко під нулов а уж третій день падають густы білы влочки.

Я ся тішу барз. Маме цілый двір прикритый чістов грубов перинов. Понад хыжу, далеко до поля ся вшытко зъяснило, аж болять очі. Конечно ся можеме з камаратами іти санковати на бережок. Може возьму ай Найру.

Найра нам уж выросла. Є з нёй красна псяча слечна. Серсть мать довгу, черно-блищачу. Каждый ся просить, чім ей кормиме, же є така шумна. Крім іншого, два раз до тыждня соровым яїчком. Тепер є даяка веце заокруглена, то зато, же їй згустла підсадка на зиму, і набрала веце туку на себе, жебы вытримала низкы теплоты. Лем едно ушко мать інакше звішене як друге, але то не є важне. Мені то нияк не вадить. Кус ся подобать на німецького овчака, мать таку папульку, а є барз активна. Але ушка їй не стоять догоры. Може є веце говаварт.

Привыкли сьме уж і на то, же даколи бреше серед ночі. Кедь то тырвать довго, тато выйде з батерков на двір а зіщує, котрым смером Найра зазерать. Там засвітить а нераз видить далеко в полю блищачі очі лишкы або серенкы. Потім блікать батерков а звірятка повтікають. Раз ся стало, же Найра выгнала бреханём споза плота

дикых. Довго брехала а покы тато вышов, уж лем зістив, же пліт є пошкоджений, плетіво на веце місцях поторгане. Поле было гев-там розрыте а ступляі свідчили, же ішло о стадо дикых свинь. Може дагде з ліса на нас зазерають і вовци. Але одколи маме на дворі Найру, не одважують ся ани приближыти. Не знаме о них, а то є добрі.

Найра є уж рядным членом родины. Што бы сьме без нёй робили? Саме перше, гнедь рано як встану, посмотрю з облака ці уж встала. Ці уж ходить по котерцю, або іщі спить в буді. Кедь забреше, знам, же є вшытко в порядку. Даколи ся бою, ці їй не є зимно, але то не грозить. Она є на морозы выбавлена добров генетіков.

Я ся о Найру старам главні през вікенд. През тыждень встає першы тато, вывенчіть ей і покормить. Мама мене з Денісов вырихтує до школы, але покы выйдеме з двора, вшыткы ся з Найров поздравиме.

«Гав, гав!» Брехне нам на розлучку за каждым разом.

Днесь сьме скончіли в школї скоріше. Доїднали сьме ся з камаратами, же вытягнеме санкы і спробуєме найдовшыи берег який ту маме. Буде файні! Прийде Якуб, Стано і Адам. То суть мої новы камаратя, яких ем сі нашов ту, в селі. Якуб і Стано суть мої ровесници, Адам є о два рокы молодшыи.

Деніса уж жобрать, тыж хоче іти на санковачку.

«Самку, возьми ня зо собов!» спинаць руки.
 «Ні, беру Найру! Ты маш свої камараткы, не буду на тя давати фурт позор!»
 «Хто ті каже? Я дам на себе позор сама. А Найру можеш брати?»
 «Найра є Найра. То є пес, а пес є самостатный.»
 «Исто. Лем жебы ті не втекла до села а потім ей будеш наганяти,» выгрожовала мі Деніса.
 «О то ся ты не бій, то є моя вець!» Бухнув ем з дверями. Не буду предсі на сестру чекати далшу годину, покы ся пооблікать.
 За селом є середні острый берег, дость довгий, ідеальный на санковачку. Долов на концу ся клонить в острішим углі до кряків, але аж там ся не санкуеме.
 Камаратя пришли. Найра од радости не знала, што скорше. Підскаковала коло нас, обтерала ся, крутила хвостом. Каждый з камаратів ей гласкав а хотів ся з нёв побавити.
 «Найра, ку нозі! Сядь! Лязь!» было чути зо вшыткых боків, аж была з того поплетена. Наконець нам одбігла, а мы ішли пробовати терен. Сніг був глубокий, требало го кус вышмыкати.
 Наскочіли сьме на свої санкы і спущали сьме ся єден за другим. Потім сьме скоро утікали на верх, жебы сьме стигли чім веце язд. Найра мі была на поміч, але ай на старость. Як ем тягав санкы догоры, ішла передо мнов прикапчана на водітку а тягала ня. Долов то было гірше. Была нетерпелива, брехала, кедь ем ся спущав, скакала до санок. Мусив ем давати великий позор. Велё ем бырздив. Камаратя то мали ліпше. Їх сі так не вшімала. Наконець сі нашла даяку кість зо звіряти а той кости ся уж не здала. Бігала з нёв горі-долов, нюхала ей, обгрызала. То мі цілком пасовало.
 «Ага, Самку, дахто ту іде!» Закрічав на мене Адам вказуючі ку крякам, споза котрых ся зъявила перше чапка з великов жовтов бомбулёв, за тым цікламенова вітровка. То моя любя сестрічка весело за собов тягала новы бобы, якы дістала од Ісуска під стромик.
 «Ох, што ту робиш, Денісо?» звідав ем ся не цілком одушевнено, кедь пришла ближе.
 «Што бы-м ту робила? Тото саме, што і ты! Іду ся возити,» одвыркла мі уражено.
 «Уж лем ты ту хыбила! Но, давай позор, бо сніг є острый, бобы ся ті будуть бааарз шыкати.»
 «Не бій ся, ясне!» Придала до кроку нарадощена, же сьме ей взяли до партії.

Санковачко-бобовачка была супер. Вітор нам свіщав до ух, лиця щіпало а гев і там вытяговало слызы з оч. Найра наганяла нашы санкы чім дале тым менше, исто зістила, же то не є про ню аж таке забавне. А мы, чім дале тым веце придавали на одвазі і на ріхлости. Помаленькы ся уж і стмивало. Іщі раз ся спустиме а дость.

Послідня язда. Отреплю сі сніг з лах, притисну ліпше чапку до чела. Обзерам ся за Денісов. Не віджу ей. Ани Найру. Де суть? Жебы уж пішла домів скоріше?

«Якубе, Стану, де є Деніса?» звідую ся.

«Не знам, спущала ся передо мнов, я іщі тягав санкы горі,» одповів Якуб. Стано лем стиснув плечіма.

«Я відів Найру біжати до кряків!» вказав Адам на тмаву гущаву.

Вшыткы сьме ся розбігли тым смером. З недобрым чутём ем натяговав крокы в снігу якнайвеце ем міг.

«Деніско, де єсь?» закрічав ем.

«Гав, гав!» озвало ся знову. Найра выбігла з кряків, вернула ся назад.

Порозуміли сьме. Кліче нас за собов.

Кедь сьме там пришли, Деніса лежала в дивній позіції на хырбеті, стукала а тримала ся за ногу. Найра бігала коло нёй а скавунячі їй облизвала тварь.

«Деніско, што ті? Што ся стало?» снажив ем ся ей підняти.

«Ёёёй, моя нога!» Плакала сестра. «Барз ня болить. Дашто в ній пукло. Не годна ем была забырздити...»

В такій сітуації чоловік ся не здогадатель гнедь, што мать робити.

Робить як найліпше знає. Мы сьме, ведно з камаратами, ани не знам як, Денісу підняли, вынесли з кряків, опатерні положили на санкы. Болячу ногу сьме привязали ку другій шалом.

«Не бій ся, Деніско, вшытко буде добре!» Утішовав ем ей цілов драгов.

Аж дома настала паніка. Мама боженкала, ходила горі-долов по кухни, вычитала мі: «Што сьте наробили? Чом сьте не давали позор?»

Потім закликала захранку.

Моя сестра сі зломила ногу. Не барз шумні. При тім вшыткім мала щастя, же сьме там были з нёв, а же нас Найра упозорнила, де є. Найра была ей першым захранцём, была при ній гнедь а не опустила ей, покы сьме не пришли.

Ох, наша міла Найра! Даколи сьме сі ани не знали представити, же буде в нашій родині. Змінила нам животи.

А Деніска? Буде в порядку. Нога ся їй загоїть, мать ей в садрі а навщівлюють ей камаратки зо школы у нас дома. Каждому высвітлює, же мать найліпшого брата на світі, бо ей возить на санках, а псика, котрый ей так любить, же ся од ній ани не гне.

Мама з татом ся на то лем спокійні усміхують. Тато потім гордо повість: «Єм рад, же наш Самко ся справує так розважні, значіть, же в нашій

хыжі росте далшыи справный хлоп!»

«Як інакше, правду маш!» потвердить мама і встане, жебы нашла про Найру якнайліпшу псячу лакотинку.

«Гав, гав!» Чули сьте, як брехла Найра? Што ем вам іщі хотів повісти? Уж ем забыв. Но ніч, утікам за нів!

(Людміла Шандалова: Маме дома псика. Нижня Ядлова: тота агентура, 2022, ISBN 978-80-972058-8-1)

Штефан Сухый

Незабудка

Не бреш, псику!

Не бреш, псику, на дворику,
пробудиш малу дїтинку,
сестрічка мі спить!

Спить Івана Констанція,
ружовенька, як лелія,
соник ся їй снить.

У тім їй сні пасе павы
посеред златистой травы,
павы тихо суть.

Йде к ній шугай малёваный,
фарбов дугы увінчаний,
уж тихонько будь!

Діти і сонце

Світь, сонечко, світь,
розъяснюй нам світ.
Крачама лучками,
посъяты суть квітками,
та найкрасша квітка
то є наша мамка.
Тобі, сонце, гварю:
Люблю свою маму!
Сонечко ся сміє,
дїтём розуміє,
бо діти, як сонце,
мають прязне сердце.

Малярь мороз

Пришов мороз під облачок,
рихтує фарбічки,

хоць вонка зима пекуча,
він малює квіткы.

В якій школі ся ты учів
ремесло, малярю?
Вшытко бы-м вам намалёвав,
лем сонце не знаю.

Ріка

Тече нашым селом
ріка невелика,
радо шумить, скаче,
пак деська утікать.

Ай вы сьте звездавы
нач так спішыть скоро?
Тішить ся із того,
же ї чекать море.

Глубша будеш в морю,
водо премілена,
но ту єсь солодка,
там будеш солена.

Шаркань

Утік шаркань з приповідкы
тай сїв на Кычару,
смотрить, де бы поїмати
даку бабу стару.
Бо у селі вшыткы діти
добры і слухняны,
тобі такы не смакують,
йзідж прічку, шарканю.
Єденадцять голов, сміє

ся ай дванадцята:
Кедь сьте добры, возьмийте ня
к вам за камарата.

Дятел

Ген на дубі прасла скоро,
заклічте пана доктора.
Поміч глядайте, та чію?
В дуплі мать амбуланцію
на каждую хвороту майстер
в пестрім плащу доктор Дятел.
Помагать му барз шыковна
преміла сестрічка Жовна.
Поковтав Дятел до дуба
і гнедь нашов, де є хыба.
Зажыли сьте, дубе, шок?
Здравя вам псув хробачок.

Лізе павук

(Мінігра)

Лізе павук по стїні
снує павучіну,
попросьме ся го, діти,
яку мать прічіну.

Чом сьте ся выдряпкали
горі, на повалу?
Бы-м збачів, кілько ся мух
в кухни посходжало.

Нач мухы їмате
ген попід повалу?
Бо мухы людём брыдять
бываня і страву.

Чом, павуку, любите
у куті сидіти?

Свою школку ту мають
павучачі діти.

А чом, пане павуче,
лізете на строма?

Зо стромами єм приятель,
чую ся в них дома.

Што вы у вольнім часі
любите робити?

Тогды научам діти,
як ся плетуть сіті.

Прийдьте і до нашої школки
дашто поробити.

Там, де все красні і чисто,
я не сную сіті.

Стара грушка

Посеред валалу
стоїть грушка стара,
тычками обдерта,
вітром обчесана.

Як не было хліба,
голод одганяла,

садив і мій дідю,
баба поливала.

Грушко моя стара,
я щі тому вірю,
же заспівать пташок
на твоїм конарю.

Кедь буде посухо,
принесу ті воды,
абы-сь на ярь квітла
і родила плоды.

Солоденькы грушкы
зберам до фартушка,
берьте на коштунок
тот божый дарунок.

Воробель

Газдо, сій, молоть і мель,
бо прилетів воробель.

Буде од тя хотіти,
бы-сь ся му дав наїсти.

А де він був у жнива,
кедь робота кыпіла?

При студнику робив я,
чістив єм своє піря.

Кедь тримлеш таку моду,
теперь собі пий воду.

Чом пискать машына?

Што ся то суне по шынах?

До світа іде машына,
везе внуків по коляі
ку бабці на вакації.

Клепле, дуркотить і пискать,
бо є рада, же дітиска
везуть до бабкы єдинкы,
выблисканы і новенькы.

(Штефан Сухый: Незабудка.

*Пряшів: Сполук русиньскых
писателїв Словеньска, 2008,
ISBN 978-80-969230-9-0)*

Анна Галгашова

Стружніцькыма пішнікама

Чорнокняжник

Было то давно, давно, щі за царя Тимка, кедь
щі была земля мнягка; де пришов - із палцём
землю пробив а воды ся напив. Жыв еден Чор-
нокняжник на високуй высочіні, у далекуй
країні, за семыма горами, за чудныма скалами.
Тута высочіна із чудныма скалами обложена
была. У туй высочіні Чорнокняжник жыв, крас-
ну країну там мав а ништо за ню не знав. Єдного
дня Чорнокняжник ся выбрав по світі ся по-
позерати, ці ся му щі дахто може вырувнати. У
світі лем велё біднякув было, шо собі нияк не
знали помочі. Чорнокняжник стрітить єдного
смутного бідняка тай ся нёго просить:

- Хлопе, шо ті є? Чого-сь такый смутный?

А худобный чоловік гварить:

- Пане, як не маю смутный быти, кедь повну
хыжу дітей маю а їсти їм не мав шо дати.

Чорнокняжник добрі знав, же вун дома Сміл-
чіка має. Та й му гварить:

- Кедь ся доїднаєме, та я у туй біді ті можу по-
мочі.

Сегінь, бідняк ся радо прияв, хоць щі не знав,
на чум ся має доїднати. Чорнокняжник выняв
даякы дукаты і біднякови дає. Бідный чоловік,
як увідів, та уж Чорнокняжникови руки цілує.
Чорнокняжник повідать:

- Маєш велё дітей, та того найстаршого мо-
жеш мі до службы пустити. Я го таку роботу на-
учу, шо ништо таку не буде знати.

Худобному чоловікови уж недобрі было, як
учув, же старшого сына хоче. Вун од найстар-
шого уж помуч чекав. Але не муг собі помочі, бо
му дукаты першы были.

- За єден рук буде у мене служыти, ай буде ся
ремесло учіти. А за рук прийду ту з ним, маєш
собі го спознати. Мы будеме на ярмарку стоя-
ти. Кедь го не спознаш, то другый рук буде ся у
мене учіти.

Взяв хлопчіща за руку а одышов. Ани сам не
знав, яку способность буде Смілчік мати. Але

хлопчиско був слухнячий, ай мудрый. Чорнокняжник так із ним раз-два перешов, шо хлопчіше ани не запам'ятав, кады ішов. Лем нараз ся у замку нашов. Было там велё таких хлопцюв. І країна красна была. Вучать ся хлопці ушиткы єднак. Єден день суть на конюв перемінены, ворять і сіють, а кедь треба косити або копати, красныма хлопами ся мусяць назад стати.

Смілчкови то муцно у голові гучало, як то пан так із нима може робити. А пан лем до єдної коморкы пушов, єдным кантарём потряс і, вера, ушиткы хлопці ся на конюв пермінили. Смілчк уж ся радує. Подумав: „Кедь пан дагде пуйде, і я буду пробовати, ці і я буду мочі людей на коню перемінити.“ В тот день ся Смілчк мусив муцно хранити, абы ніхто не спознав, же меджі куньми го не є. Но, тогды то добрі допало.

Ани сам Чорнокняжник бы на то не подумав. Уж помалы рук ся ближить. Сам собі повідать: „Ой, Боже муй, шо маю ізробити?“ Їх пан велё раз самых ухабляв. „Ту муй нянько мене не буде мочі іспознати, же можу і конём быти,“ - думав Смілчк.

Пан одышов, нігда не повідав, де іде а коли ся верне. Пришла темна нуч - пана дома не є. Вшиткы хлопи уж сплять. Смілчк ішов пробовати, ці ся може на коня стати. Трясе єдным кантарём - ніч ся не стає. Трясе другыраз - і так ніяка зміна ся не стала. Як ся щі раз добрі попозерав - а ту у куті чудный кантарь увідів. Щі лем го до рук узяв, а уж слуга чує:

- Пане, шо собі жадаєте?

Аж так Смілчк був смілый. Як раз зась пана дома не было, пришла нуч - Смілчк іде кантарь до рук узяти. Кантарь пуд кошульку ісховав а так му наказовав:

- Конику муй мілый, я ся ізболочу, до шматя соломы напхаю, із кантариком затрясу, на коника ся переміню. А ты мой шматя маєш на себе узяти а ня нести, абы ня ніхто не спознав, же-сь сам утікав. А ты скоро утікай, аж у мого нянька ся застав, бо я му мушу повісти, як ня може іспознати.

Вшиткой так ся стало: на коня ся ізмінив, свой шматя на себе положыв, як бы там хлоп сидів, і так зачав утікати, абы го ніхто не муг іспознати, ани поіматн. Пуд нянькову стріху пришов і копытком погріб, тононькым голосом заерджав, абы свого нянька ізбудив. Нянь-

ко, коли тото учув, іде ся позерати, шо то вночі го пришло будити.

Подумав: „Я коня не маю, а кунський голос чую.“ Смілчк нянька скоро увідів і зачав му повідати:

- Няньку муй, то я - ваш Смілчк. Пришов єм вам повісти, як ня маєте іспознати. Недалеко уж рук є, а мы на ярмарок куньми прийдеме. Такого ремесла я ся научів. Лем добрі слухайте, шо вам буду повідати. Я, ваш сын, буду найвысше голов тримати а по тум мене можете іспознати. Теперь мушу ся скоро назад вертати, абы-м ся дагде із паном не стрітив.

Смілчк копытком дупнув, гривов затряс і гнедь ся на замку нашов. Ніхто не чув, коли пришов. Кантарь на місто дав а на одпочінок пушов. Ани щі вочі не запер, уж пан ся домув вернув. Вернув ся і ішов ся позерати, ці каждый буде на своем місті спати. Вшиткы тихо спали, ани ся не погли, лем Смілчк у духу собі думав, же єдноокый дашо віщовав. Рано вшиткы повставали, до роботы ся поберали, але пана шось тута нуч муцно мерзила. Зачав ся каждого просити, коли ішов вечур спати. Вшиткы єднак повідали, бо за Смілчика ніч не знали. Але пан тому не хотів вірити, бо кедь ід своєю країні доходив, та чудный кунський дупот чув. Із другой країны коні такый дупот не мають. „А із моїх, кобы то я знав, хто то був, та, вера, нігда чоловіком бы не був,“ - сам собі бісідовав. Смілчк тыж так повідав, абы го не спознав. А за тот час уж рук пришов. Треба ся ізберати а на ярмарок іти. Єдноокый хлопцю на коню перемінив. Лем шість пар них выбрав, другы дома зустали. Зустали робити, абы мали із чого жыти.

На ярмарку уж ай худобный чоловік чекать, ці скорі свого сына спознать. Єдноокый го раз-два увідів а скоро ся нёго просить:

- Но, кутрого бы-сь собі выбрав, худобный чоловіче?

- Пане, я не йду коні купувати, лем іду сына іспознати; мого сына ту не є, лем красны коні маєте. А моє цалой ґаздувство тультко не стоїть, культко тот ваш єден кунь може стояти, - повів худобный.

Пан ся засміяв а гварить:

- Лем собі єдного выберите. Ваш сын уж заробив на такого коня.

Ходить чоловік коло коней і позерать та й гварить:

- Атот бы ся мі полюбив, кедь правду гварите. Худобный чоловік выбрав собі того правого, так, як му сын наказав.

Бідный чоловік коня красно домув веде, каждый му завидить, же выдкы тульки пінязі набрав на коня. Єдноокый коні раз-два попродав, ай вун сам десь пропав. Смілчік, як уж дома був, нянькови повів:

- Няньку, кантарь із мене долов дайте а гварьте: „Конику муй, подь до кута стояти, а ты, сыну муй, подь помагати робити.“

Нянько коня до кута увязав а кантарь ісховав. - Теперь, няньку, уж не будеме бідовати, лем ня одведьте усе на ярмарок продати. Мене продасте, але кантарь домув возьмійте. То і мене будете мати, кедь так будете робити.

Нянько із Смілчіком іде на ярмарок. Щі лем ся указали, уж повно купцю коло них было. Аж добрі ся на кони не бють. Уж самы ціны звышуют. Тай бідняк раз-два коня продав і кантарь домув взяв. Іде нарадованый, бо велё пінязей дустав. А дома щі ліпша радусть є, бо Смілчік уж нянька дома чекав. Было то веце раз, шо го нянько на ярмарку продав. Уж ся їм добрі жыє, не бідуют, як уперед. Але ніч не є, абы конець не мало.

Єдного красного дня выбрав ся нянько із Смілчіком на ярмарок. Щі лем ся указав, то уж повно купцю мав. А ту выдкы ся возьме, выдты ся возьме богатый пан на параднум кочу приїде. Як учув, же ся там на кони так торгуют - іде і вун позерати. Люде прекрасного коня обзирають, а пан лем выслушав, яку ціну дають. Тай нараз вун зачав того коня купувати. А навбіцяв щі раз тулько, як другы давали.

Тот бідняк уж не знав, шо має од радости робити, як учув, кулько може за коня дустати. Тай так зачав скоро коня давати, шо забыв із нёго кантарь ізняти. Коня дорого продав, домув ся вернув, але дома ся муцно засмутив, як не відів у дворі Смілчіка стояти. Зажурив ся нянько, же забыв із нёго кантарь ізняти. Але даремной было наріканя. Бідняк уж ся спамятав, же го тот єдноокый окламав. А єдноокый свого Смілчіка спознав, аж тогды му ся муцно полюбив. Гварить му:

- Віджу, же-сь досправды смілый. Не буду тя нияк карати, але будеш щі за рук у мене служыти. Уж не будеш ся на коня мінити, але будеш мі цілый рук вогуркы пестовати. Кедь

добра урода буде, у рук домув пуйдеш, а за туто єдну найкрасшу вогурку дустанеш.

Смілчік із радостев ся прияв, бо собі думав, же пан го може гурше потрестати. Смілчік цілый рук статочно робить, старать ся, абы якнайкрасша урода была. У рук кончіть, а пан му гварить:

- Смілчік, статочно-сь робив а ту маєш туту вогурку, шо-сь сі заслужыв. - А так му наказує: - Ідеш домув, але туту вогурку не смієш на пути їсти, лем ей маєш домув донести. А кедь домув не донесеш, та мусиш ся назад вернути, а щі рук служыти. Бо кедь ся не вернеш, векший трест дустанеш.

Смілчік ся із єдноокым розлучів, вогурку пуд плеч узяв а весело домув крачат. Іде домув Смілчік, іде. Путь є барз тяжка, камениста. Коником ся не годен зробити, абы муг раз-два путь перейти. Іде день, іде другый, а пути щі не є ани половина. А уж такый голоден, же уж дале ани не бирує. Подумав: „Боже, шо маю робити? Голодові уж не можу терпіти, а сонечко ня так палить, шо лем кобы-м раз вогурку олизав, може, бы-м силу набрав. Шо буде, та буде, але мушу холем раз укусити“. Сів собі коло пути а розрізав вогурку на половину, же єдну половину домув принесе, а другу ізість. А ту, щі лем вогурку розрізав, із той вогуркы красна панна высочіла а зачала муцно воды просити. Але воды там нигде не было. Тута панна нараз упала і пропала.

Зажурив ся Смілчік, же ся ани не наїв, ани не олизав, а вогуркы не є. Повів собі: „Мусиш ся назад до єдноокого вернути“. Бояв ся, абы го гурше не потрестав. Як ся до пана вернув, пан зачав на нёго крічати, же є слабох, кедь не годен розказ дотримати. Повів:

- Щі єден рук мусиш вогуркы обрабляти. Кедь добрі обробиш, та собі зась єдну вогурку заробиш а так можеш домув іти.

Смілчік ся прияв, же го буде уж ліпше слухати. Рук так минув, як бы вода утекла. І урода была добра выпестована. Дає пан Смілчікови вогурку а му зась так наказує:

- Ту маєш вогурку за роботу, але абы-сь ей нигде не їв, лем домув приніс.

Смілчік му слюбує, а ся домув поберать. Дума была добра, же уж то мусить дотримати, але путь щі сто раз была тяжша, як першыраз.

Іде а іде, путь не жебы ся меншала або ліпша

была. Уж такой слабый був, же ани бісідовати не годен. Повів собі: „А, мушу собі сісти. Може, дакус одпочіну а так дале пуйду.“

А кедь уж сидів, то, вера, не дало му покоя, абы кус ся не замочів із той вогуркы. Бере вогурку а зачинать ей різати. А ту зась ся так стало, як першыраз. Із вогуркы красна панна выскочіла і зачала воды просити. Але Смілчік юй нияк не муг помочі, бо воды нигде наблизко не было. І сам од жагы вмерав. Панна упала і зась так пропала, як бы ей тута земля ізіла.

Смілчік вытрапений сидить, думає, шо має робити: „Додому не можу іти, бо пан може надо мнов велику помсту ізробити“. Кус одпочів, пороздумовав, но, вера, лем ся назад до пана вертат. Уж ся бояв і поруг перекрочіти. Але пан го здалека збачів. Тай на нёго закликав:

- Но, лем подь, Смілчік. Віджу, же ті ся полюбило у мене робити, кедь-есь не годен розказ дотримати.

Але пан якыйсь добрый є: не крічить, ани не надає.

- На третій рук уж будеш ліпший позур давати, бо нянько і родина ся тя не годні дочекати.

Смілчік ся так із тыма словами потішыв, же пан не бє, ани не надає; шо уж так зачав весело робити, же собі мусив коло роботы і заспівати ай запискати. Вогуркы копле ай поливать, красну уроду позберать. Єдноокый, як коло нёго іде, та лем все ся засміє, а Смілчікови уж ай чудно было. „Шо му ся стало? Покры нас на коню переміняв, та все муцно злый був. А теперь уж так добрый є, же ся ай мені ту залюбило быти“.

Третій рук так скоро утік, же ани не хотів вірити. А ту прийде пан а гварить:

- Но, Смілчік, статочно-сь робив, ай статочно-сь собі выслужку заслужыв. Ту маеш найкрасшу вогурку з ушыткых а ідий домов.

Чудно было Смілчікови, же пан му ніч не наказує. Ани жебы вогурку не їв, ани же назад ся не мусить вернути, кедь вогурку ізість.

„Ах, Боже, шо то може быти?“ - подумав. - „Пан достойно ся 30 мнов розлучів а домов ня загнав.“ По цілуй пути му туту у голові гучало, шо то ся панови стало. А боіть ся і крачати. Шо то ся теперь ёму може стати? Іде Смілчік а роздумує, аж му ся в голові закрутило.

Голов горі ізняв а ту уж і нянькув двур спознав. Подумав: „Ах, Боже, ани-м ся не вконав, а я ся домов дустав.“ Іде Смілчік до дому із роді-

чами ся витати. А скоро повідать із чім їх може погостити, бо вун у добруй країні служыв а красну вогурку собі заслужыв. Іде вогурку розрізати а ту добрі од страху не впаде - із вогуркы зась прекрасна панна выскочіла а воды просила. Дома воду мали, та юй дали.

Прінцезна ся воды напіла, красно ожыла, Смілчіка обяла а скоро му повідала:

- Смілчіку муй мілый, добрі-сь служыв, статочно-сь з єдноокым заходив, а зато-сь мене дустав, бо ты нашу країну выслободив. Уж там Чорнокняжник не панує, ани уж веце не буде, бо ты із своєв добров волєв вшыткой одробив. Чорнокняжника ты із заклятя выслободив.

Так зачала красна, як сонце, чіста, як слыза, мудра, як голуб, свому Смілчікови зарядом повідати, як вни мусили довго в заклятю жыти.

- Туты вогуркы, шо-сь пестовав, то вшыткы закляты люде были! Туты коні, шо сьте ся на них перемінили, ушыткы были так навікы зістали, кедь бы-сь їх не ослободив, - повідала прінцезна.

Прінцезна туту повідала, а ту лем раз пуд облаком златы кочі застали а люде з них ішли Смілчіка привитати і подяковати за їх ослободжіня. Краль му свою коруну дав тай вшыткых люде до своєй країны забрав а завіз. А на остатку так їм повів:

- Ту, в нашуй країні, уж нігда не будете бідовати, бо я ся дочекав статочного Смілчіка, шо буде добрі кралєвати.

Тот краль Смілчіка і прінцезну поблагословив, кралєвску коруну печатков запечатив, шо значіло, же другый ей не муг дустати, хаба аж кому ей Смілчік буде хотіти дати. Велику свадьбу ізробили, вшыткых люде на ню позвали. Їли, пили, танцєвали, гостины ани кунця, ани края не было. І я на туй свадьбі была, їла, пила і танцєвала, а як на бубні муцно ударили, я ся напудила і пробудила. Шкода было той гостины, шо ся мі в сні приснила. Рано треба было коровы до пашкова гнати, на корові задзвонив дзвонець а нашуй приповідці кінець.

(Анна Галгашова: Стружніцькыма пішнікама. Пряшів: Русиньска оброда в Пряшові, 1993, с. 27-33)

Петро МЕДВІДЬ, Пряшів, Словачія

Енді пришов до Пряшова як Андрій Вархола

Варгол перший раз виставлює ся в СНМ – Музею русиньской культуры у Пряшові

Музей модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях уж довший час презентує творчость краля поп-арту і мімо своїх просторів, у галеріях ці музеях по цілій Словачії.

О то вдячніша є тота ініціатива про заінтересованых Варголом теперь, кедь просторы меджілабірського музея суть з причіны реконструкції заперты.

Єдну таку выставу теперь приготували і в просторах Словацького народного музея – Музея русиньской культуры в Пряшові. Їй вернісаж ся одбыла в середу, 11. октобра 2023. Выстава з назвов *Од Андрія Вархолы по Енді Варгола і назад*, не є унікатна лем тым, же перший раз ся Варгол виставлює в русиньскім музею, але і своєв концепцієв, котра навщівникам вказує нелем іконічного художника, але і хлопця з русиньской родины.

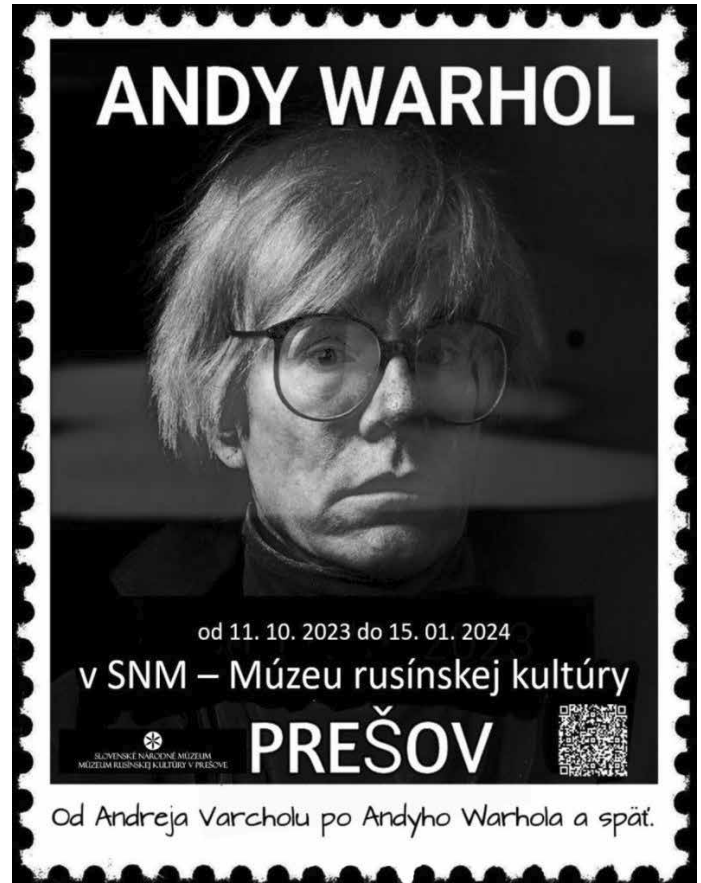
Куратором выставки є Михал Бицко, сполуоснователь Музея модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях, а сполупрацовав на ній із сучасным директором того музея Мартіном Цубяком.

Котрый є тот скруточный?

Бицко ку выставі приготувив ай супроводный текст. Навщівници собі го можуть прочітати при вступі до просторів, в котрых є експозиція наіншталована. На концу того тексту куратор кладе вопрос, про себе, але властно і про тых, котры приходять на выставу.

„Славный Енді Варгол – король поп-арту, і Андрій Вархола – сын бідных Русинів із маленького селечка Микова на выході Словації. Простый, обычайный чоловік, подобный до тисячів інших Славян. Но в єднім не єм цалком певный. Котрый з них є тым скруточным Енді Варголом?“

Оповідь на тот вопрос Михала Бицка можеме теперь глядати в просторах русиньского музея, но так як Бицко, котрый ся Варголом занимать десятки років, думам, же ани мы не прийдеме на єднозначну одповідь. Але відіти Варгола як того хлопця з бідной родины Русинів стопроцентно можеме.

Варгол і Вархола

Концепт выставки, котру теперь мож відіти у Пряшові, як уж наповідать і назва, розкрывать нам обидва аспекты той визначной особы. Экспозиція приносить навщівникам култовы творы як портфоліо *Flowers (Квітки)*, сітєдрук *Андересена*, ці *Леніна* в червеній і чорній верзії, но не є то выставка збудована на найкомерчнішых творах.

Наopak, концепт чутливо приступує ку Варголови. Такой в першій часті мож відіти родинны фотографії, портрет ёго мамы *Юлії*, на котру быв міцно навязанный, видиме ёго скору творчость, іщі передтым, як ся став найславнішым, а днесь і найдорогшым умелцєм світа. Із зарамованых образків на нас смотрять *ангеликы* із поштовых карток, котры ручні малёвав.

Понуріяня ся до світа не Енді Варгола, але Ан-

дрія Вархолы, хлопця з родини русиньских імiґрантiв, укрiплюють i такы творы як Ендi i квiтки, цi выставлены творы од ёго брата Пола Варголы i ёго сына Пола, Джеймса Варголы, котрый є знамым малярём i iлустратором в Споєных штатах Америки.

Иншый концепт як в Парiжy

На отворiню выставки ся приговорив участным i директор Музея модерного уменя Ендi Варгола в Меджiлабiрцях **Мартiн Цубяк**. Тот высловив потiшина, же Варгола могли першый раз принести i до СНМ – Музея русиньской культуры в Пряшовi.

Пiдкреслив, же концепт выставки могли собi дозволити цалком iншый, як кебы выставу робили в Парiжy цi iнде у великiм свiтi. Чом? Бо на Западi бы тому люде ани не розумiли. **Цубяк ся вернув до теми, же Варгола в Пряшовi презентують i як Андрия Вархолу, чоловіка, котрый ся народив в русиньскiй родинi.** Котрый барз любив свою маму, котрый выростав в русиньскiм оточiню, в якiм ся бiсiдовало по русиньскы, котрый ходив цiле своє жытя до церкви, выростав в середовиску византийской церковной традицiї, i тото вшытко на него мало вплив.

Припомянув i то, же Варгол досправды був глибоко вiруючим чоловіком, што в Нью Йорку, в часах ёго найвекшой славы, было цалком немодерне, незрозумiле. А свою вiру проявлёвав, наприклад i тым, же на свята ходив варити у Нью Йорку i роздавати iдло бiдным людем без домова. Цубяк пiдкреслив, же якраз о тых характерiстичных рисах Ендi Варгола бы треба было веце бiсiдовати, жебы ся о тiм веце знало.

Тото вшытко – обидва аспекты Варголовой особности хотiли вказати теперь в русиньскiм музею, де то не є про людей якась незрозумiла iнформацiя, але реальность.

Тайна вечеря

Сiмболiчно в послiднiй части выставки може навщiвник вiдiти часть выставных друкiв iз серiї, в рамках котрой Ендi Варгол модiфiковав образ **Тайня вечеря** од Леонарда да Винчi. Варгол на тiм робив од року 1984 до року 1986, є то умелецьке дiло, на котрiм робив найдовше.

I на тiй серiї, подля слов Цубяка, вiдiти Варголову звязаность з релiгiєв, вiдiти то, як був iншый од другых великих америцьких художникiв, же вышов з цалком iншого оточiня, ко-

торму Америка ани не годна была розумiти. Понурился до релiгiйной тематiкы, понурился до медiтацiї о смерти.

Аж як кебы Божым ряджiнём, Варголова медiтацiя над Тайнов вечерёв стала ся i ёго Тайнов вечерёв. Выстава той серiї была отворена в Италiї в януарi 1987, i была то остатня ёго выставка почас жывота. У фебруарi того самого року Варгол вмерать по баналнiй операцiї жовчника.

О Варголови ся дiзнаме веце

Цубяк участным проздрадив i плани, котры ся мають реалiзовати в близкiй будучности. Ведно iз Варголовым музеём у Пiттсбургy а родинов Ендi Варгола рихтують проект, котрый нам о Варголови принесе новы iнформацiї.

Як повiв директор меджiлабiрського музея, то, што буде розкрыте, нам iщi веце вкаже, як Ендi був звязаний iз своёв родинов, iз своёв мамов, своёв релiгiєв. Ендi Варгол ся так iщi веце стане нам близкым Андриём Вархолом, сыном русиньских iмiґрантiв у США.

Выстава Од Андрия Вархолы по Ендi Варгола i назад в Словацькiм народнiм музею – Музею русиньской культуры в Пряшовi буде приступна до 15. януара 2024.

• Ендi Варгол: Мати Юлiя Вархолова, за слободна Завадьска iз русиньского села Микова.

Володимір ФЕНІЧ, кандидат історичних наук, доцент катедри модерної історії України і заграничних країн, координатор Научно-бадательского центра історично-релігійних студій «Логос» ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна, vf@vf.uz.ua

КАНОНІЧНО-ПРАВНИЙ СТАТУС І ЦЕРЬКОВНО-ІНСТІТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ГРЕКОКАТОЛИКІВ УЖГОРОДСЬКОЇ УНІЙНОЇ ТРАДИЦІЇ В США ОД РОКУ 1884 ДО РОКУ 1924 (2)

Початок релігійного і церьковного жывота грекокатоликів в США (1884 – 1892)

Релігійний жывот на америцькім контіненті грекокатолици зачали розвивати од 1880-ых років. Першыма духовныма отцями, яки ся там зъявили, были галіцькый Русин Іван Волянський (1884), який в році 1886 збудовав про 50-тісячну русиньску громаду імігрантів із австрійської Галічі першу грекокатолицьку церьков св. Михаїла на америцькім контіненті в місті Шенандоа (штат Пенсільванія)¹, і карпаторусиньський священник з Угорьска Александер Дзубай (1889), який zorganizовав дакілько грекокатолицьких парафій². У писмі-одповіді русиньській громаді в США, яка просила про себе священника, 24. октября 1884 року львівський архієпіскоп Сілвестер Сембратовіч обернув ся ід «дорогым У Хрісті Русинам, вірным грекокатолицькому обряду в Америці», яким приділив «єдного з наших русиньських священників із Львівської архієпісцезы», надіючі ся на то, «же наш русиньський обряд і вірность нашої святій Грекокатолицькій Церькви і мілосердному Господу не охаблять вас...»³. Став ку 1891-му року є, же із вшыткых 19 грекокатолицьких священників, яки перебували в США, 16 походило з Мукачовської і Пряшівської єпархії⁴. І душпастырське діятельство вшыткых грекокатолицьких священників русиньского походжіня в США підлігало юрисдикції римокатолицького архієпісцопа Філадельфії, бо у звязи з незрушеныма резолюціями IV. Латераньского собору (1215) в Католицькій церькви на єдній теріторії не могли быти дві єпіскопскы юрисдикції⁵. В тім часі ним був архієпіскоп Патрік Раян, Ір подля походжіня і правый католик. Кедь векшына грекокатолицького клеру, який прибував до Северной Америки, были женаты священники, конфлікт із целібатнов римокатолицьков єрархієв

быв неминучім. 1. октября 1890 року префект Конгрегації шырїня віры кардінал Джовані Сімеоні выдав енцикліку, односно якої в іміграції могли робити лем тоты грекокатолицькы священники, яки были неженаты (целєбсы). В апрілю 1894 року тота сама Конгрегація, але вже на челі з префектом кардіналом Мечіславом Хальком Ледуховским іщі веце скомпліковала пастырську роботу грекокатолицьких священників меджі своїма парафіянами-імігрантами⁶.

Комплікованы взаємны одношіня імігрантів грекокатоликів із містнов латиньсков єрархієв (окреме Америчанами ірського походжіня) привели до страты значной части клеру і віруючіх. Про непорозуміня меджі римокатолицьким єпіскопом Джоном Айрлендом і завзятым грекокатолицьким священником із Пряшівської єпархії Алексієм Товтом на початку 1890-ых років зачав ся масовый переход «уніятів» ку православію. Латиньський єпіскоп не узнав вдовця А. Товта за католицького священника. Тогды карпатський Русин Алексій Товт в році 1891 перешов із цілов своєв громад до Російської православної церькви. В іншій, не менше драматічній припаді, скрентонський римокатолицький єпіскоп Майкл Гобан у 1902 році одлучів од Церькви грекокатолицького священника Івана Ардана з парафії в Оліфанті у штаті Пенсільванія, выкликавши тым початок бурливого судного процесу про парафіалный маєток⁷.

Од марца 1892 у своїй кажрочній справі мукачовський грекокатолицький єпіскоп Юлій Фірцак (1836 – 1891 – 1912) обернув позорность угорьского уряду на масовость іміграції. Подля єго даных од 1867 до 1892 року до США перешло коло 150 тіс. Угрорусинів і Галічан (останіх значно менше). Владыка акцентовав тыж на потребу священників про тых імігрантів, на проблемы женатых священників,

якы мали в США конфлікт із містнов римокатолицьков ерархієв, і натякнув невыгнутность окремого грекокатолицького вікаріату в США⁸. Пропозиції Ю. Фірцака 17. марца 1892 підпорив тогдышній премер-міністер Угорьска **Шандор Векерле**, але їх зігноровав прімас Католицькой церькви країны, острігомский архієпіскоп **Янош Шімора**⁹.

На фоні інтензивной мадярізації і зллятя етнічно угорьских народів з етнічныма Угорцями до єдного угорьского політичного народа з єдным угорьским державным языком, єднов угорьсков державнов културов і єднов державнов ідеологієв св. Штефана, значить процесу, якый прошов в Угорьску почінаючи од імплементації Закона «О рівноправности національностей» 5. децембра 1868 року («1868: XLIV. t. c. a nemzetiségi egyenjoguság tárgyában»)¹⁰, ігнорованя пропозицій мукачовского єпіскопа зачнуть дорого стояти офіціалный Будапешт.

Скоро така сама сітуація зіставала із ставом у 1894 році: тогды в США было нарахованых 20 грекокатолицьких священників, четверо з яких походили з австрійской Галічі, а 16 – з Угорьской Руси. Подля іншых даных, у 1894 році приблизно 100 грекокатолицьких парафій обслуговали 32 священники, з яких 26 із Пряшівщини і Підкарпатя і шість із Галічі. У 1898 році в США єствовало 51 грекокатолицьких церьквей. У 1901 році релігійных конвертітів, які перешли на православіє, вже ся раховало 2448 вірників меджі Галічанами і 4450 – меджі Угрорусинами¹¹.

Під впливом о. Алексія Товта, автора полемічної брожуры «Где искати правду?» (1894), і ёго першых 365 православных конвертітів (24. марца 1891 р.)¹² меджі карпатьскыма Русинами в отчизні, які до того часу были лем грекокатоликами, у 1901 – 1903 роках в трёх селах трёх комітатів (Іза – на Мараморощині, Великих Лучках – на Бережчині і в Бехерові – на Земпліні) зачав ся рух за розход із унієв і «навернутя ку православію»¹³.

1894 року галічский грекокатолицький священник Грігорій Грушка засновав першу світську організацію в США «Руський народный союз» (од 1914 р. – український), котра ся цілком одрікала од угрорусиньских священників. Ёй органом были новинки «Свобода» – главный рупор Українців у США¹⁴.

У 1895 році австро-угорьский конзул у Піттсбургу (штат Пенсільванія) **Томаш Дежефі** пред-

ставив Відню і Будапешту акты переходу грекокатоликів ку православію як політичне діло, розшырїня панславїзму і грозьбу з боку Російской імперії¹⁵. Але Конгрегація в рамках пропаганды віры не зберала ся одступати од своїх пожадавок. 1. мая 1897 року своїм декретом позбавила європску ерархію грекокатолицьких єпархій (Львова, Перемышля, Станіславова, Ужгорода і Пряшова) юрісдікції над своїма священниками у США і Канаді: одтеперь они юрідично залежали лем од «прихылного» ку Русинам священника латиньского обряду, якого над ними призначить містный суфраган римокатолицького архієпіскопа із Філадельфії. Декрет доволєвав вірным католикам Выходной Церькви тримати ся латиньского обряду, доконця доволєвало ся запоїти грекокатолицьким священником до латиньских схематїзмів¹⁶.

До Канады першы грекокатолицькы імігранты почали приходити із Выходной Галічі почінаючи од року 1891. Они ся поселяли главні коло Едмонтон і Вінніпегу. **У 1897 році в Канаді была збудована перша грекокатолицька церьков – у м. Една-Стар, штат Алберта¹⁷.**

Три акції угорьской влады на переломі ХІХ. – ХХ. століть: верховиньска, америцька і ватіканьска

На концю ХІХ. – початку ХХ. столітя угорьска влада скоро в єднакїм часі реалізововала три розлічны акції: **господарьску «Верховиньску акцію» – дома, політичну «Америцьку акцію» – за океаном і дипломатічну «Ватіканьску акцію» – в Римі / Європі.**

«Верховиньска акція» была напружена на зліпшіня условій соціально-економічного жывота жытелів верховиньских комітатів северо-выходной части Угорьска (переважно Русинів комітатів Земплін, Унг, Берег і Мараморош). Ёй ініціатива походила од мукачовского грекокатолицького єпіскопа **Юлія Фірцака**, главно януарового (1897) *«Меморандуму в ділі помочи і розвитку рутеноязычного народа, якый жыв у Северо-выходных Карпатах»*. Документ був порихтованый як обернутя ся 15-тєх посланців парламенту Угорьска (із 17-тєх), выбранных із чотырєх підкарпатьских комітатів ід председови влады баронові **Деживови Банффі**, міністроу у ділах віросповіданя і освіты, міністроу обходу, міністроу внутрішніх діл, міністроу сільского господарства, мі-

ністрови фінанцій і цілій угорській владі¹⁸.

Реалізація «Верховинської акції» була звязана з міністром польного господарства **Ігнацом Дарані** (1895 – 1903, 1906 – 1910)¹⁹ і двома міністерськими уповноваженими особами: **Едмундом Еганом** (1851 – 1901), який останні три роки свого життя застимував функцію председателя Експозитури горських раёнів Міністерства польного господарства з центром у Сваляві, а потім – в Мукачові²⁰, і **Йожефом Козі** (1856 – 1923), який од 1909 до 1919 року був на чолі Експозитури у Верхнім Угорську і Трансильванії (Секейський край) з центрами в містах Марошвархей (днесь Тіргу-Муреш в Румунії) і в Жолні (теперь Жіліна на Словакії)²¹.

Вонкашнє-політична «Америцька акція» угорської влади зачала од конца 1890-ых років. Ёй цілём было «*дбати о народне добро імігрантів-обчанів Угорська в США*». На основі справ і рекомендацій австро-угорських конзулів у Чикагу, Піттсбургу і генералного конзула в Нью Йорку, а тыж справ таких священників-патріотів Угорська як о. **Гавриїла Мартяка**, угорська влада зробила цілу стратегію, яка мала служыти політиці угорської народної безпечности. Ёй центры утворёвали священници: єдны, які не были патріотами Угорська, єпископы мусили быти будь-яким способом одкликаны із США, а тым, што были дома, – не доволити одыйти до США²². 8. марта 1902 року імператор **Франц Йозеф** (1846 – 1916) выділив про «Америцьку акцію» 30 тис. австр. корун на каждых наступных пять років²³.

Наперек знепокоїню міністерського уповноваженого **Едмунда Егана** і дакотрых начальників (комесів) северо-выходных комітатів про страту робочой силы у звязи з робочов іміграціёв із Верхнёго Угорська, цалком протилежна была політика будапештської влады одностно Неугорціёв – Словаків, Румунів, Русинів і іншых. Так, секретарь председателя влады Калмана Сийла граф **Куно Клебелсберг** (1875 – 1932) 29. юла 1902 року в експозе свому шефови писав: «... *кедь серьёзно хочеме, жебы Угорсько стало народно гомогеннов державов, то не є приятельне ставити барьеры іміграції Неугорціям і таксамо невгодно реаговати, жебы ся Словаци і Русины масово вертали з Америки, бо кедь 300 000 Словаків і 200 000 Русинів, насычены в Америці панславистичным і русофильским чутём, тыж социалистичным і анархистичным ідеям, мали бы ся поступно вернути до Верхнёго*

краю Угорська, то мы порушиме нелем народне сполуодношїня не на ужыток Угорціёв, але тыж одкрыеме наповно ворота про і без того експонованы антїмонархистичны, антїдуалистичны і антїугорскы інтригы Верхнёй околиці, што доконця в мірнім часі є небезпечным, а про припад северной войны мати їх непосреднє за плечіма наших фронтовых частей на хырбеті Карпат могло бы привести до тотальной катастрофы»²⁴.

У писмі председателя влады Угорська **Калмана Сийла** міністрови заграничных діл Австро-Угорської монархії графови **Агенорови Голуховскому** із 6. марта 1903 року є желаня, жебы ся намагали етнічным Угорціям вшеліякыма способами не доволити одходити до США, але охабити їх в Угорську, абы перетворёвали розлічноетнічне населіня країны в єдиний моноетнічний угорський народ. Влада поважовала єднако небезпечне і словацько-чеське і меджирусинське зближїня: «...*старам ся придусити словацько-чеськы снажїня до зближїня і зато поважую за небезпечне, кедь бы ся у Русинів Угорська і галичских Русинів пробудило чутя расовой єдности. Наслїдком такого мого думаня є то, же грекокатолицьку церьков у США я поважую за угорську сферу інтересів і зато выжажду одсунутя одты галичских грекокатолицьких священників»²⁵.*

Подля тайной дірективы угорської влады чїсло 393 із 4. фебруара 1901 року в ділі духовной старостливости о імігрантів із Угорська до США, міністерство віросповіданя і освіты ся снажило примусити священників із Підкарпатя і Словакії быти агентами угорської влады. Началник канцелярії міністерства **Шандор Комлоші** послав текст дірективы кардіналови-прїмасови Угорська в Естергомї і вшыткым католицьким єпископам обох обрядів. Але словацькы новинкы в Піттсбургу «*Slovenský denník*» 8. януара 1902 року і угорскы централны новинкы «*Budapesti hírlap*» 25. юна 1902 року опубліковали текст тайной дірективы ч. 393. Премєр Угорська **К. Сийл** зажадав од міністра віросповіданя і освіты **Юлія Власіча** обернути ся ку вшыткым єпископам, жебы вернули діректіву, а того, хто то не зробить, влада буде поважовати за винника. Угорська влада не без прїчыны была знепокоєна реакціёв на обсяг тайной дірективы америцькой влады: генералный конзул США в Будапешті **Честер** выжадовав обяснїня од профільного міністра Ю. Власіча²⁶.

Підозріння од вшыткых єпіскопів были зняты лем потім, як шеф жандармерії Будапештського округу капітан **Калман Кречані** 3. новембра 1902 року обознавив уряд, же єден екземпляр тайной діректівы до Нью Йорку одправив робітник друкарні міністерства заграничных діл, де потім одышов і сам²⁷.

Офіціальному Будапешту было чом знепокоєвати ся. Редактор словацькых новинок «Slovenský denník» **Петро В. Ровнянек** (1867 – 1933), окрем того, же опубліковав діректіву ч. 393, послав ей копію на Міністерство заграничных діл США, а потім видав самостатнов брожуров. Він одгалив плани угорської влады в США: америцькы Словаци і Русины – «*Iry Ugorskya*» – будучи жертвы» («*Hungary exposed: Secret state document reveal[s] the plotting of that government in the United States: American Slovaks and Ruthenians – «The Irish of Hungary – to be the victims»*»)²⁸. На інтригы Будапешту в США ништо у Вашингтоні не забуде.

Третья, «**Ватіканська акція**» угорської влады, «народила ся» у 1903 році. Ёй «родічачи» были премер Угорська **Калман Сийл** (1845 – 1915) і ёго наступця гроф **Іштван Тісо** (1861 – 1918). На переломі століть офіціальный Будапешт одкрыто декларовав, же веджіня Святого Престолу – папа **Лев XIII.** (1878 – 1903) і державный секретарь Ватікану кардинал **Маріано Рамполла дел Тіндаро** (1887 – 1903) ведуть неприхылну і прямо антиугорську політику. Апогеєм острой критікы Ватікану было писмо премера грофа Іштвана Тіса австро-угорському анбасадорови у Ватікані – грофови **Іштванови Сийчени** з 20. януара 1904 року і писмо-одповідь з Римского Престолу з 28. фебруара 1904 року²⁹.

Цілієм «Ватіканської акції» офіціального Будапешту было цілково змінити думку Святого Престолу одностно Угорська: Абы Ватікан нелем перестав бранити владі Будапешту творити з розлічных народів єден угорський народ Угорська, але жебы активно приспів к реалізації той політикы. Єдна із задач той «акції» была в тім, жебы Святы Престол зрушив заказ одправляння Службы Божой угорськым языком у грекокатолицькых парафіях і церьквах. Тыж ся підкреслєвала потреба выменованя апостольского вікаря про грекокатолицькых віруючих у США із священників і патріотів Угорська. Підкреслєвало ся і то, жебы угорська влада посилнила дотеперішню свою поміч Грекокатолиць-

кій церькви в Угорську. Но в припаді неуступности Ватікану, влада Угорська може прияти рішіня не мішати ся до діла переходу грекокатоликів ку православію як в Угорську, так і в США³⁰.

Тым часом у США і в Канаді позорує ся радикалізація діятельства грекокатолицькых общественных організації. У 1901 році намісто **Общества грекокатолицькых священників св. Кіріла і Мефодія**, што было засноване у 1899 році во Філадельфії на челі з русофілом **Теофілом Обушкевичом**, в місті Шамокін выникло **Общество Рускихъ Церковнихъ Громадъ въ Сполученихъ Державахъ и Канадѣ під веджінем Івана Константиновича**. 26. марца 1902 року в місті Гаррісбург дане Общество зробило зъязд, який представив потребу, жебы Конгрегація шырїня віры одкликала вшыткы свої резолюції, які порушують історічны права і привілегії Грекокатолицької церькви, і выжадовало заснованя окремого грекокатолицького єпіскопства в США³¹.

Поки ся вирішовав вопрос самостатной церьковной організації про австро- і угорсько-русиньскых імігрантів, у 1909 році чісло православных Русинів у США зросло до 25 тис. вірників. Обще, од 1891 до 1909 року ку православію ся наворачнуло 29 тис. Русинів. У 1907 – 1914 роках были організованы у 72 парафіях³². **Цілково, кількость грекокатоликів у США перешло ку православію, колише од 10 до 90 тис. особ**³³. То была значна етноконфесійна громада, факт ествованя якої ігноровати вже не было можне.

Іщі комплікованішыма ся вказовали взаємны односины всередині двох грекокатолицькых громад у США. Галічскы Русины з Австрії, які у 1902 році мали лем 12-єх своїх священників, все частіше стали называти себе Українцями і підтримувати український народный рух. Зато тоты з них, які стали православными, зачали ся называти Карпаторосами або Росіянами. **У тім же часі карпатыскы Русины з Угорська і австрійской Галічі (Лемковины), які вже мали 37-єх своїх священників**³⁴, дале ся притримували традиційной обрядовой (візантійско-славянської) і етнічної (карпаторусинської) ідентічности, называючі ся Русинами або людми «руської віры»³⁵.

Хоць «Рускій народный союзъ въ Америцѣ» (дале – Руський народный союз), заснований у США у 1894 році мав за ціль споїти галічскых

Русинів (які ставали народно свідомима Українцями), **меджітым зачав боєвати за греко-католиків угроруського походжіня**. Внаслідку того, по 1907 році сполупраца меджі двома етноконфесійныма громадами в повній мірі зникла³⁶. Розділы односно властной етнічної ідентичности автоматічно радикалізували меджіконфесны протиклады.

В посліднім десятирочу XIX. стороча Конгреґація пропаґанды віры окреме схвалёвала каждого грекокатолицького священника, який хотів служыти в США і інформовала о тім одповідного латиньского єпіскопа, на теріторію якого він приходив служыти, жебы дістати і од нёго поволіня. У 1890 році Конгреґація встановила, же грекокатолицькы священници, які ідуть до Америки, мають дістати на то поволіня од свого єпіскопа, а по приході до Америки – представити ся римокатолицькому єпіскопови того місця, де дістали роботу. Папа **Лев XIII**. дакількораз повторёвав тот принцип, а то свідчіть лем о тім, же в практиці він не фунговав. Єдна з причін, чом грекокатолицькы священници ся не понагляли наслідувати слова церковного закона верхности была тот, же тот закон мав лем логістичный характер. Священници обслуговали розлічны парафії в розлічных штатах, также все ся обертали на одповідного латиньского єпіскопа їм было нелем фінанчні накладне, але і просто фізічно неможне. На другім боці, римокатолицькы єпіскопы тыж не были дуже нахылны регуларным стрічам із женатыма грекокатолицькыма священниками³⁷.

(Продовжіня в далішм чіслі.)

ЛІТЕРАТУРА:

- КАЧАРАБА Степан. *Греко-католицька церква у США наприкінці XIX – на початку XX ст.: проблеми становлення* // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність, Випуск 21: *Scripta motent. Ювілейний збірник на пошану Богдана Яковича*, гол. редколегії Микола Литвин; упоряд.: Олександр Седляр, Наталя Кобрин. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2012, с. 361; ГНІДИК Ірина. *Перша українська греко-католицька парафія у Сполучених Штатах Америки* // *Мандрівець*, Випуск 3. Тернопіль, 2014, с. 23–27; КОРОЛЕВСЬКИЙ Кирило. *Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944)*., с. 123.
- MAGOSCI Paul Robert. *Dzubay, Alexander* // *Encyclopedia of Rusyn History and Culture, Revised and Expanded Edition*; Editors Paul Robert Magosci and Ivan Pop. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press, 2005, p. 109; МАГОЧІЙ Павло Роберт. *Дзубай Олександр (Дзубай Александеръ, Стефан)* // *Енциклопедія історії та культури карпатських русинів* / Укладачі: Павло Роберт Магочій та Іван Поп. Заг. ред. Павла Роберта Магочія; Пер. з англ. Надії Кушко; Ред. укр вид. Валерій Падяк; Вип. ред. Лариса Ільченко. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010, с. 178.
- Цит. за: ГНІДИК Ірина. *Перша українська греко-католицька*

парафія у Сполучених Штатах Америки., с. 24.

- КАЧАРАБА Степан. *Греко-католицька церква у США наприкінці XIX – на початку XX ст.*., с. 365.
- АВБАКУМОВ Юрій. *Витоки унійного богослов'я. Проблема церковної єдності в обрядових дискусіях між Римом і Константинополем в XI–XIII століттях*, Авторизований пер. з нім. Олега Конкевича; за ред. Уляни Головач. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2001, с. 244; СУТНЕР Ернст Кристоф. *Церковні розколи і єдність церкви*, Пер. з нім. та наук. ред. Олега Турія. Львів: Вид-во «Місіонер», 2007, с. 54.
- КАЧАРАБА Степан. *Греко-католицька церква у США наприкінці XIX – на початку XX ст.*., с. 362.
- FOGARTY Gerald P. *The American Hierarchy and Oriental Rite Cathplacs, 1890–1907* // *Records of the American Catholic Historical Society*, № 85 (1-2), p. 17–28. Пор.: БОГАЧЕВСЬКА-ХОМЯК Марта. *Громада – єпископ – Церква: Константин Богачевський і становлення української католицької митрополії в США* / Авторизов. пер. з англ. Романа Скакуна. Львів: Український католицький університет, 2021, с. 134 (примітка 2).
- Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903*, Összegyűjtötte és jegyzetekkel ellátta: Kemény G. Gábor. Budapest: Tankönyvkiadó, 1964, old. 51–56.
- Тот том є єдним є шестіх великих томів по 700–1000 сторінок каждый, які были опублікованы в Будапешті у 1952–1985 рр. Документи охоплюють розлічны аспекти соціально-економічного, політичного, церковного, освітнього і культурного жывота Угорської Руси в період од 1867 до 1914 рр. – В. Ф.
- Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903*., old. 51–56.
- Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus I. 1867–1892*, Összegyűjtötte és jegyzetekkel ellátta Kemény G. Gábor. Budapest: Tankönyvkiadó, 1952, old. 162–167. Пор.: ЧЕРНИЧКО Степан, ФЕДИНЕЦЬ Чілла. *Наш місцевий Вавилон. Історія мовної політики на території Закарпаття у першій половині XX століття (до 1944 року): Монографія*. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014, с. 39.
- КОНСТАНКЕВИЧ Іван, БОНЧЕВСЬКИЙ Антін. *Унія в Америці. Причинок до відносин руської церкви. Відповідь Андрееви гр. Шептицькому, митрополитови львівському гр. кат. обряду на єго посланіє з 20. августа 1902*. New York: Видавництво Т.Р.Ц.А., 1902, с. 20. Пор.: MAGOSCI Paul Robert. *With Their Backs to the Mountains*., p. 157–161; MAGOSCI Paul Robert. *Chrbotom k horám*., s. 196–201; HNIDYK Iryna. *Formation of the Greek Catholic Church Organizational Structure in United States: Parishes as Centers of National and Cultural Life of Ukrainian Emigration (1884–1914)* // *Historical and Cultural Studies*, Vol. 4, No 1, 2017, p. 12.
- ПРОНИН Василь, арх. *История Православной Церкви на Закарпатье*. Мукачево: Свято-Николаевский Мукачевский монастырь, 2005, с. 432–435. Пор.: ДАНИЛЕЦЬ Юрій. *Православна церква на Закарпатті у першій половині XX ст. Монографія*, Передмова В. Фенича. Ужгород: Карпати, 2009, с. 39–40.
- ПРОНИН Василь, архимандрит. *История Православной Церкви на Закарпатье*., с. 436–438; ДАНИЛЕЦЬ Юрій. *Православна церква на Закарпатті у першій половині XX ст.*., с. 43–50, 52–57.
- БОГАЧЕВСЬКА-ХОМЯК Марта. *Громада – єпископ – Церква*., с. 140.
- Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903*., old. 51–56.
- КУДРИК Василь. *Маловідоме з історії Греко-Католицької Церкви: У чотирьох томах*, Том 2. Вінніпег, Манітоба: Друком видавничой спілки «Тризуб», 1955, с. 18. Пор.: КАЧАРАБА Степан. *Греко-католицька церква у США наприкінці XIX – на початку XX ст.*., с. 362.
- БАБ'ЯК Августин. *Подвиг митрополита Андрея Шептицького як Апостольського візитатора для українців (1920–1923) і його взаємини з урядом Польщі*. Тренто – Больцано: Stampa Cromopress, 2013, с. 67.

18 Меморандум у справі допомоги і розвитку рутеномовного народу, який проживає у Північно-Східних Карпатах, Пер. з угор. С. Палька та Й. Кобаля // *До історії національних меншин Австро-Угорщини (XIX – поч. XX ст.)*, Упоряд. Кобаля Й. В.; передм. Худанича В. І. Ужгород: Карпати-Гражда, 2001, с. 33–54.

19 BOTLIK József. *A magyar nemzetpolitika előfutárai Darányi Ignác – Egán Ede – Kazy József*. Budapest: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft., 2018, old. 5–52.

20 BOTLIK József. *A magyar nemzetpolitika előfutárai Darányi Ignác – Egán Ede – Kazy József...*, old. 53–122. При ньому акція поширювалася лише на комітати Берег, а потім Унг і Мараморш.

21 BOTLIK József. *A magyar nemzetpolitika előfutárai Darányi Ignác – Egán Ede – Kazy József...*, old. 123–242. У другій половині 1904 р. акція була поширена в комітатах Угоча, Земплин і Шаріш.

22 ДАНКО Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки...*, с. 196.

23 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903...*, old. 221–224, 227.

24 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903...*, old. 519–521.

25 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903...*, old. 232–233. Пор.: ВІДНЯНСЬКИЙ Степан, ПЕТРИЩЕ Петро. *Політична діяльність закарпатської еміграції в США наприкінці 19-го – на початку 20-го ст...*, с. 7.

26 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903...*, old. 238–239.

27 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903...*, old. 259–260.

28 *Slovenský denník, Roč. I, Čis. 172, 1901, 14 október*. Пор.: ŠVORC Peter. *Zakliata krajina Podkarpatská Rus (1918–1946)*. Prešov:

Universum, 1996, s. 8; ДАНКО Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки...*, с. 198–199.

29 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, Tomus III. 1900–1903...*, old. 151–160, 160–163.

30 ДАНКО Осип. *Національна політика Мадярицини серед русинів Закарпаття в Сполучених Штатах Америки...*, с. 194–195.

31 КУДРИК Василь. *Маловідоме з історії Греко-Католицької Церкви...*, Том 2, с. 12–13. Пор.: КАЧАРАБА Степан. *Греко-католицька церква у США наприкінці XIX – на початку XX ст...*, с. 363.

32 MAGOCSI Paul Robert. *Our People. Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America...*, p. 21–26; ФЕНИЧ Володимир. *Греко-католики ужгородської унійної традиції...*, с. 225–226; FENICS Volodimir. *Az ungvári görög katolikus unió hagyatéka...*, old. 213–214.

33 БОГАЧЕВСЬКА-ХОМЯК Марта. *Громада – єпископ – Церква...*, с. 134 (примітка 1).

34 КОНСТАНКЕВИЧ Іван, БОНЧЕВСЬКИЙ Антін. *Унія в Америці. Причинок до відносин руської церкви...*, с. 36.

35 КОНСТАНКЕВИЧ Іван, БОНЧЕВСЬКИЙ Антін. *Унія в Америці. Причинок до відносин руської церкви...*, с. 38, 39; SLIVKA Jon. *Historical Mirror...*, p. 32; MAGOCSI Paul Robert. *Made or Re-made in America?...*, p. 165–166; МАГОЧІЙ Павло Роберт. *Створені чи перетворені в Америці?...*, с. 168–170; MAGOCSI Paul Robert. *With Their Backs to the Mountains...*, p. 161–162; MAGOCSI Paul Robert. *Chrbtom k horám...*, s. 201–202.

36 МАГОЧІЙ Павло Роберт. *Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948)* / Авторизов. пер. з англ. – Ужгород: Поличка «Карпатського краю», 1994, с. 52.

37 БОГАЧЕВСЬКА-ХОМЯК Марта. *Громада – єпископ – Церква...*, с. 133–134 (примітка 1).

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Пряшів, Словакія

Плоды властной работы

За пару років то можуть „Русини-Українці“ заперти. Результати списованя жителів на Словакії із 2021-го року через оптику того, ці особи приголошені ку меншынї сущ і обчанами Словацької републіки, принціпіално в дакотрых припадах мінять чїсла. А єдночасно потверджують, же робота русиньских організації не є даремна.

Што говорять результати із списованя, кедь ся посмотриме на детал, ці ку меншынї приголошені особи сущ і словацькыма обчанами?

Ку Русинам приголосило ся в 2021-ім році 63 556 людей, з котрых 63 270 особ має словацьке обчанство. З того нам виходить, же 99,5 процента приголошених Русинів є домашні Русинів, обчанів Словацької републіки. Што то значить?

За тьма чїслами ся крыє омного веце важных фактів, як ся на першый погляд може відіти. Самособов, все буде діскусія о тім, чом веце людей приголосило ся ку русиньській народности аж в другім вопросі, а не в першім. Все буде діскусія о тім, якы бы были нашы результати, кебы списованя ішло за старов сістемов, лем з єдним вопросом на народность. Але важніше є дашто інше.

Важнішым є факт, же 63 270 людей є словацькых обчанів. **Тото ясно вказує, же возродна ро-**

бота русиньских організації, котра почала перед веце як 30 роками, запустила своє корїня меджі людьми.

Ідея русинства, ідея вернути ся ку свому походжїню, по десятках років неєствования, асимілації, українізації, перемогла, і словацькы обчане русиньского походжїня то дотеперь каждым списованєм од 1991-го року потвердили высшым чїслом декларованих Русинів.

Важнішым є факт, же 63 270 словацькых обчанів є якраз тот метер, котрым має ся односити держава ку Русинам.

Бо тото чїсло має на далшых десять років быти алфов і омегов, кедь будеме бавити ся о часовых дотаціях в народностнім высланю верейно-правного телерадія про Русинів, кедь будеме ся бавити о заступлїню Русинів у даякых радах, выборах, комісіях, а **тото чїсло уж і реално стало критерієм того, в кілько селах і містах ру-**

синьскый язык став од марца 2022-го року урядным языком.

6 227 Українців, обчанів Словацькой републіки має быти тым самым параметром, што у Русинів 63 270, подля котрого будуть сягати на высоту своїх прав.

Є мілым бонусом, же ся нашли люд, котры по час списованя мали офіціалне перебуваня на теріторії Словацькой републіки, і як обчане іншой державы приголосили ся ку Русинам, што нам зробило тых 63 556 людей. Ту знова треба припомянути, же русиньскы організації бы мали задумати ся над тым, яку „пасторацію“ робити, жебы тых людей підхопити, жебы їх зачленити до наших комуніт, і жебы нам тоты люде не пропали, кедь дакотры з них по часі будуть жадати, і дістануть словацьке обчанство.

Але важным є факт, же 99,5 процента тых, котры ку Русинам на Словакії приголосили ся, суть словацькы обчане, бо якраз тым словацька конштитуція і далша легіслатива гарантує народностны права, і **якраз тых 99,5 процента буде тым параметром, котрый бы нам мав дати точный резултат, як высоко аж з нашыма правами можеме іти.**

Резултат, котрый Русины досягли, суть плоды властной работы. Роботы трёх декад, работы множества людей, организаций, котры то не робили, і не роблять про ніч інше, лем про то, же люблять і честують заповідь своїх предків і свій народ.

Плоды властной работы позбєрала і Українці, або ліпше повіджено „Русины-Українці“ на Словакії.

Велика слава коло того, же першый раз од 1991-го року нарости, бо все з чіслами ішли лем долов, не є уж аж така крішталово чіста, кедь возьмеме факт, же з 11 037 особ приголошєных ку Українцям є лем 6 227 обчанів Словацькой републіки.

Такзваны „Русины-Українці“ тых самых веце як 30 років, коли Русины робили на ниві возроджєня, знали лем стріляти до Русинів, атаковати їх, спохыбнєвати, паразітовати на них своіма українізацныма подїями, а не плекали жадну українську культуру. Як бы і могли, кедь **они самы з досправдовов українськов культуров ани ніч доведна не мають?**

6 227 гражданів Словацькой републіки має быти тым самым параметром, што у Русинів 63 270, подля котрого будуть сягати на высоту своих прав. Ледво дістали ся над 50 процент, а о десять років то уж може буде під 50 процент з цілкового чісла.

Тот факт ясно говорить о тім, же за пару років то можуть „Русины-Українці“ заперти. А тых пару років, покля досправды не стануть Українцями, лем далше будуть українізаторами, будуть уж лем доідати плоды своєї работы. Склеп ся предсі заперать аж порожній.

Статя была написана як коментарь „Вступне до контрולי“ лемківского радія lem.fm.

У плоднім діяльності ся писатель Штефан Смолей дожив 90 років

Штефан Смолей ся народив 13. 9. 1933 у Рошківцях, тепер жыє і творить у Меджілабірцях. Є автором выше трёх десятков книг поезії і прозы в русиньскім языку. Є тыж лавреатом Премії Александра Духновича за русиньску літературу, кокретно став ся ним в році 2014 за книжку *Бурі над Бєскидами*.

Русиньскый писатель Штефан Смолей ся у своій довгорочній літературній творчости, подобно як є то звыком ай у інших авторів, не занимав лем єдным літературным жанром ці поступом. Смолей є найзнамішый як прозаїк, але выдав ай немало зборників поезії ці баєк. В єго прозаїчных текстах суть протагоністами обычайны сільскы люде, котрых жывот є повный радости, але і старостей. Автор указує незломность і силу людской волі, котра і наперек проблемам і жывотным

пробам ся не огне, але вытримле. В тім припадї автор тыж підкреслив вартость силных родинных односин.

Найновше Ш. Смолей видав публікацію *Невинны покараны*, а мы віримо, же нёв потішить неедного русиньского читателя. Міцнов частёв зборника *Невинны покараны* є описаня вшыткых околностей, котры тяжка животна сітуація выраблять – ганьба в родині і в селі, огваряня сусідами, але і змінена економічна сітуація цілої родини. Автор Смолей шыковні описує сільску менталіту не так давной минулости, котра але молодшым читателям не мусить быти знама. І з той причіны може быти найновша книжка Штефана Смолея інтєреснов і про молодшу генерацію.

В ёго прозаічній творчості суть, наприклад, описаны спросины і наслідна свадьба. Ту не іде о етнографічно, детално документований текст,

скоріше іде о белетрізований опис традицій і звыків, котры автор у молодости зажив і на котры споминать.

Вдякам Смолеєвому приступу к розлічным темам можеме повісти, же ёго тексты можуть быти вгодны про школьску практику, нелем на годинах русиньского языка, але наприклад, і на декламацію русиньской поезії і прозы, ці інсценованя сценок русиньских традицій і звыків.

Віриме, же Штефан Солей у русиньській літературі не повів послідне слово. При нагоді ёго красного юбілея желаме му іщі дакілько років творчого жывота, щастя в родині і міцне здорovia, бо корінь жывота мать добрый. На многая літа.

М. П.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Пряшів, Словакія

Новый пряшівський архієпіскоп і митрополіта

Святіший Отець Франціск у четверь, 26. октобра 2023, на свято великомученика Димитрія, выменовав нового пряшівского архієпіскопа і митрополіту Грекокатолицькой церькви на Словакії.

Став ся ним єромонах Йона (Йосиф) Максим, дотеперішній ігумен монастыря студітів в Унівській лаврі. Владыка Петро Руснак зістає апостольским адміністратором на выконованя звычайной агенды аж до перевзятя канонічных повинностей архієпархії новым єпіскопом.

Біографія нового митрополіты

Єромонах Йона ся народив як Йосиф Максим 21. новембра 1974 в Левочі, дітинство пережив у русиньскім селі Ольшавіці, на Словакії.

По гімназії ішов штудовати на тогдышню Грекокатолицьку богословску (днесь теологічну) факулту в Пряшові. В році 1998 здобыв титул магістра теології і в тім самім році зачав штудовати на Папскім выходнім інштїтуті в Римі, де в році 2000 здобыв ліценціат, а в році 2017 докторат із выходных церьковных штудій.

На священника був рукоположений 11. юла 1998 владыком Йоаном Гірком в Пряшові. В роках 2001 аж 2004 був шпірітуалом у Священській семінарії блаженого єпіскопа Павла Петра Гойдіча в Пряшові, а в роках 2002 аж 2004 і асистентом на Катедрі систематічної теології Грекокатолицькой теологічної факулты в Пряшові.

В році 2004 одышов на Україну і вступив до Унівской лавры. По закончіню новіціату там зложыв вічны монашескы обіты 22. мая 2008. В році 2011 був выбратый за ігумена філіалного монастыря у Львові, і в році 2020 за ігумена Унівской лавры.

Вертам ся домів, меджі своїх найблизших

„Выменованя за пряшівского архієпіскопа і митрополіту ня застигло на Україні, де дію уж близко 20 років. Тото выменованя поважую за прояв великой довіры з боку Церькви і Святішого Отця Франціска, як і за прояв ёго прихьлности ку Грекокатолицькій церькви на Словакії. Приїмам то з покоров і слухняностёв,“ пише новый митрополіта у своїм писемнім выядріню. Владыка номінант подяковав владыкови Петрови Руснакови, котрый веце як рік вів Пряшівску архієпархію як апостольский адміністратор, причім зістав і братіславским єпархом. Таксамо подяковав владыкови Кірілови Василёви і владыкови Міланови Лахови, як і вшыткым емерітным єпіскопам.

„Вертам ся домів на Словакію, де мам свою родину, сполубратів священників і віруючих, з котрыма хочу продовжовати в будованю того, што зачали мої попередници. Чую ся як отець, котрый по роках прожытых в чуджїні з причіны повинностей вертать ся домів меджі своих найблизших, жебы ся тїшыв із їх успіхів, тїшыв їх в болях і слухаючі голос Святого Духа їх допроджав у гляданю Божой правды,“ пише далше новый митрополіта.

Як інформовав, выменованя го застигло в службі ігумена Унівской лавры, зато ёго приход на Словакію іщі выжадує даякый час, жебы забезпечіти ход монастыря і найти нового ігумена.

Владыка Петро позывать ку вдячности і радости

„*Roma locuta, causa finita – Рим ся высловив, діло закончене,*“ высловив ся владыка Петро Руснак, дотеперішній апостольскый адміністратор Пряшівской архієпархії і братіславскый епарха.

„*Я вдячний Святішому Отцёви Франціскови, же выменованём нового пряшівского архієпіскопа митрополіты скончів час очекования і давать нам у владыкови – номінантови можность нового початку. Ведно з нововыменованым пряшівскым архієпіскопом митрополітом Йоном Йосифом Максимом хочеме ціла Грекокатолицька митрополітна церьков sui iuris на Словакії выкročити з обновленов надієв на стрічу з Хрістом,*“ высловив ся владыка Петро.

Владыкови Йонови із сердца заградуловав, витать го меджі епіскопами і тїшить ся на сполупрацу. „*В ёго особі нам Господь дає доброго пастыря, зато вышиткых позывам ку вдячности і радости, як і ку молитвам за нововыменованого владыку.*“

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Пряшів, Словакія

Друый пряшівскый архієпіскоп і митрополіта

Новый владыка Йона (Йосиф) Максим ся став за порядком другим пряшівскым архієпіскопом і митрополітом.

30. януара 2008 Вселеньскый Архієрей Бенедікт XVI. реорганізовав Грекокатолицьку церьков на Словакії на митрополітну церьков sui iuris із центром в Пряшові. За першого пряшівского архієпіскопа і митрополіту выменовав дотогдышнёго пряшівского епарху Йоана Бабяка. Інтронізований був 17. фебруара 2008 в Пряшові.

25. апріля 2022 Папа римскый Франціск прияв зречіння ся пастырьского ряджіня Пряшівской архієпархії архієпіскопом і митрополітом Йоаном Бабяком, і за апостольского адміністратора пряшівского архієпархії призначів братіславского епарху Петра Руснака. Тот ся по інтронізації нового митрополіты верне до Братіславской епархії.

Здрой: лем.фм

Вмер довгорочный русиньскый активіста Ян Калиняк із Свідника

Як інформовав председа Окресной організації Русиньской оброды у Свіднику Мілош Стрончек, в неділю, 3-го септембра 2023-го року, по довгій хвороті вмер Ян Калиняк – русиньскый етнограф, активіста, культурно-общественный діятель.

Ян Калиняк належав меджі найактивніших людей русиньского возродного руху на Словакії по 1989-ім році, стояв при основаню визначных русиньских організацій. Вмер у віці 76 років.

Сын оптантів

Народив ся Ян Калиняк 24-го августа 1947-го року в селі Губине, на території тогдышней Української советьской соціалістичной републіки. Ёго родічі, Русины з територій днешней выходной Словакії, там были переселены з Чехословакії на основі такзваных оптацій, коли чехословацькы органы лживов кампанёв агітовали Русинів, жебы ся переселяли на Україну. Уж в 1956-ім році ся родині подарило вернути до Чехословакії, од 1959-го року жыли у Свіднику. Ян Калиняк выштудовав народопис на Філозофічній факулті Універзیتی Коменського в Братіславі, і почас свого професіонального жывота був на веце позиціях. Зачінав як методік про музику і спів на Окреснім освітнім центрі у Свіднику,

продовжовав як учитель на основных школах в Крайній Полянї і Вышній Писаній. Десять років був етнографом українського музея у Свіднику а пак пішов на ведучій пост Одділіня культуры тогдышнёго Окресного народного выбору. Робив і на Окреснім уряді Свідник на Одділіню охраны культурных памяток, пізніше на Крайскім памятковім уряді в Бардеєві і Пряшові.

Русин цілым сердцем і душов

Ян Калиняк був Русином цілым сердцем і душов, цілый жывот, і кедь Русины офіціално не ествовали, занимав ся русиньсков культуров. О тім свідчть і факт, же свадьбяны традиції Русинів спрацовав уж в 1979-ім році в публікації з назвов **Народне весіля**. По 1989-ім році ся активно запоїв до русиньского возродного руху у тогдышній Чехословакії, по розділіню републіки на Словакії. Быв єдным із основаючих членів Русиньской оброды у 1990-ім році. Раз кандідовав і на председу той організації, но неуспішно. В ро-

ках 1993 аж 1996 був підпредседом Выконного выбору Русиньской оброды. Таксамо був основателём Окресной організації Русиньской оброды у Свіднику, котру довгы роки вів як председа.

Калиняк був свого часу членом Выбору про народностны меншыны і етнічны группы Рады влады Словацкой републікы за русиньску народностну меншыну. У 2012-ім році ініціював выникнутя Округлого стола Русинів Словакії, кедьже была потреба створити русиньскый форум, в рамках котрого бы ведно комуніковали русиньскы організації, інституції але і окремы активісты, а сполочныма силами просажовали свої потреби перед урядами і владов. Але нелем в тім напрямі був активный. Быв чоловіком культуры а таксамо знав, же Русины мусять робити з дітми і молодыма, жебы была далша генерація нашого народа. На початку 1990-ых років був основателём Віфлеємского вечера, котрый ся робить доднесь, і в рамках котрого діти із свідницькых основных школ приготавлиють собі рождественный програм, на котрый пак ходити смотрити публіка до культурного дому. В 2000-ых роках основав фестівал сучасной популярной русиньской музыки Русин Поп-Фест, в рамках котрого інтерпреты і капелы выступали з авторьскыма творами. Фестівал ся в послідніх роках, знова вдяка ёго думкам, подарило обновити Мілошови Стрончекови, але уж під зміненом назвов Орфеус.

Быв першым шефредактором і ініціатором выдаваня новинок *Наше слово*, котры выдавать Окресна організація Русиньской оброды у Свіднику. Новинкы выходять векшынов перед Русиньскым фестівалом у Свіднику. Таксамо був при основаню Фестівалу культуры Русинів Словакії у Свіднику, котрому ся наконець подарило скоро цілком вытиснути із Свідника українізацыйный фестівал, який там діяв од 1950-ых років. Є автором веце публікацій, окрема высше спомянутой публікації выдав і *Дві віфлеємскы гры* (р. 1993), *Ярьні русиньскы співанкы* (р. 2022), *Віфлеємскый вечур* (2002), *Памятний день Александра Духновича* (р. 2002), *Юрко Цімбора* (р. 2016) і далшы.

У 2020-ім році стигнув іщі выдати першый том книги *Русиньскы народны співанкы*, далшы томы чекають на выданя. В 1999-ім році Окресна організація у Свіднику під веджінём Яна Кали-

няка выдала цінный поетічний зборник творів Александра Павловича під назвов *Русины желают быти Русинами*, котрый упорядковав Іван Русинко. Сам був музикантом, знав грати на гітарі, балалайці, акордеоні, саксофоні, бубнах ці піані. Основав веце музичных групп, котры в тім часі грали прогресівну музику – big beat, у Свіднику.

Боєвник за русиньскый музей

Кедь говориме о Янови Калинякови, пак не мож забыти на єдну із центральных ёго активностей. **Быв то Ян Калиняк, котрый ведно із Русиньсков обродов од 1990-ых років боєвав, жебы український музей у Свіднику, днесь СНМ – Музей української культуры, став русиньскым музеём, бо майже вшиткы збірковы артефакты походять з русиньскых сел.** І кедь тоты намагы не были, вдяка політичным тискама, успішны, якраз Калинякови можеме дяковати як єдному з тых, што мають заслугу, же у 2007-ім році, як компроміс, выникнув СНМ – Музей русиньской культуры в Пряшові. Хоць Русины здобыли свій музей, **Ян Калиняк ся нігда не зрік оправданой думкы, же нашы артефакты не мають быти в українськым музею, і же тоту проблематіку треба рішыти дале, што і робив, покля му служыло здравя і силы.** Робив то дипломатічно, і формами протестів, і мож повісти, же о наше музейництво ся досправды причинив многым.

Оцінений пріматором Свідника

Ян Калиняк був з нагоды своїх 70-ых народенин нагороджений Цінов пріматора міста Свідник. Тогдышній пріматор Ян Голодняк оцінив го за розвиток народностных меншын і народностной культуры. **Погріб Яна Калиняка ся одбыв у віторок, 5-го септембра 2023-го року, у Свіднику, де є і похований.**

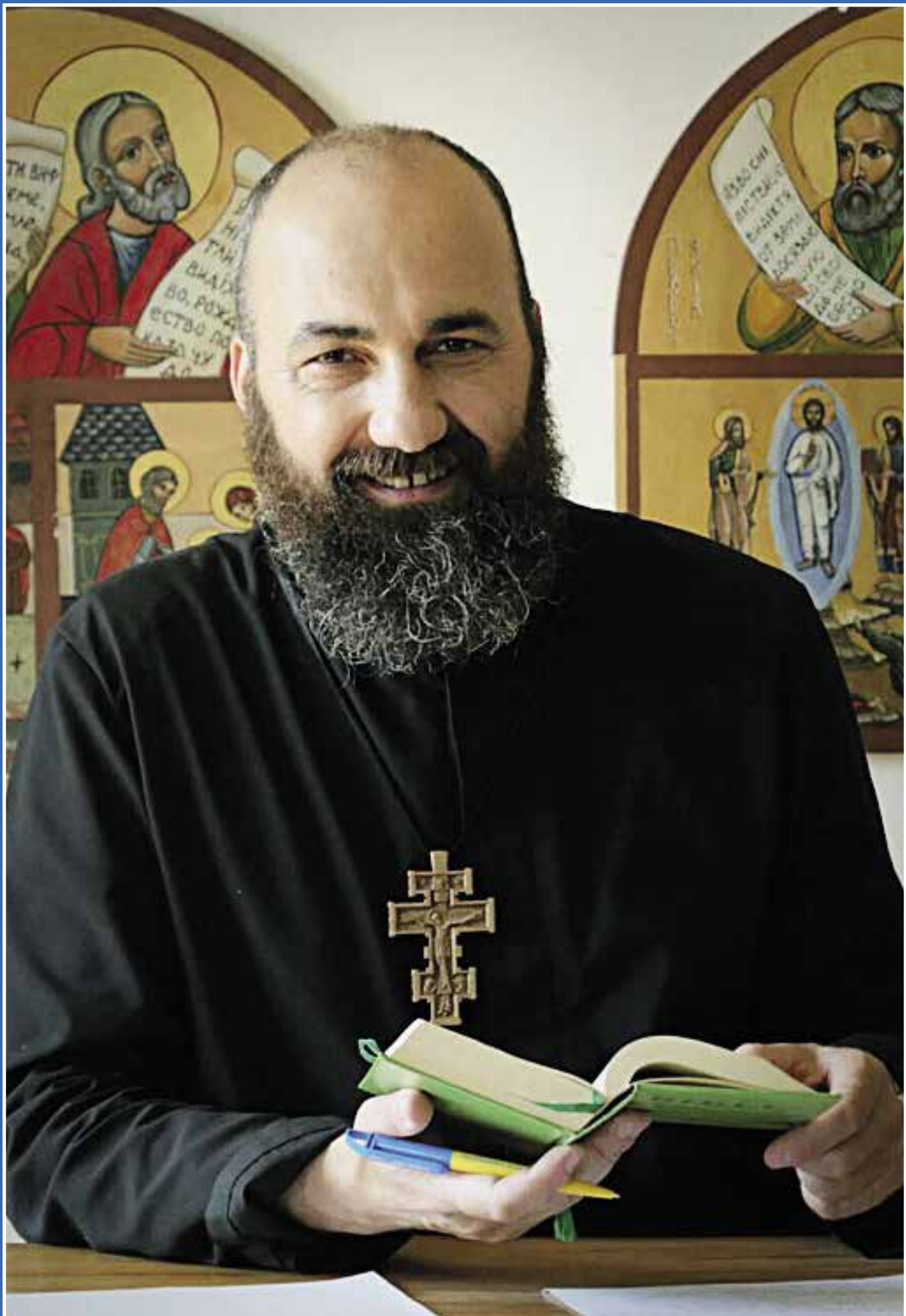
Р. S: Пане Калиняк, хоць ся нам не подарило почас Вашого жывота добити ся наших прав на збірковы фонды, котры доднесь суть маєтком СНМ – Музея української культуры, наш бой не кончить. **І віриме, же Ваше і наше желаня, нашы сполочны і оправданы тугы ся нам подарить наповнити. Вічная память!** Здрой: лем.фм

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 євр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 080 01 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зогуляк, языковий редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Михал Павліч, ПгД. Регістрацыйны числа: ISSN 1339-5483, EV 328/08, MČ 49 589. Адреса на интернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: zozulakpo@gmail.com. Выдане 6. децембра 2023 р.

**KULT
MINOR**

FOND NA PODPORU KULTURY NÁRODNOSTNÝCH MENŠIN

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

• Папа Франціск прызначыў еромонаха Іону (Йосифа) Максіма за новага прышывскога архіепіскапа і митрополіту.

• Ян Калиняк належав меджі найактивнішых людей русиньского возродного руху на Словакії по 1989-ім році, стояв при основаню вызначных русиньских організацій. Вмер 3. 9. 2023 у віці 76 років.